

กรอบแนวทางเชิงนโยบายเพื่อการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชน ในพื้นที่ชุ่มน้ำแก่งละว้า จังหวัดขอนแก่น

Policy Framework Guidelines for Management of Community-Based Ecotourism in the Kaeng Lawa Wetlands, Khon Kaen Province

พุทศศักดิ์ กำจร และวัชรระ เชียงกุล

Putthasak Kumjorn and Watchara Chiengkul

คณะบริหารธุรกิจและเทคโนโลยีสารสนเทศ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลอีสาน วิทยาเขตขอนแก่น

Faculty of Business Administration and Information Technology,

Rajamangala University of Technology Isan, Khon Kaen Campus

E-mail¹ : watchara.ch@rmuti.ac.th

Date Received : 30 April 2025

Date Revised : 26 August 2025

Date Accepted : 30 September 2025

Date Published online : 26 December 2025

บทคัดย่อ

การศึกษานี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการมีส่วนร่วมของชุมชน การส่งเสริมจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง และเสนอแนะกรอบแนวทางเชิงนโยบายเพื่อการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชนในพื้นที่ชุ่มน้ำแก่งละว้า จังหวัดขอนแก่น ใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยเก็บรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึก จำนวน 31 ราย ประกอบด้วยชุมชน จำนวน 20 ราย หน่วยงานภาครัฐ จำนวน 8 ราย และภาคเอกชน จำนวน 3 ราย

ผลการศึกษาพบว่า การมีส่วนร่วมของชุมชนในกระบวนการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศยังมีข้อจำกัด โดยเฉพาะในระดับการตัดสินใจและการปฏิบัติในการมีส่วนร่วมอย่างแท้จริง นอกจากนี้ การสนับสนุนจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องแม้ว่าจะมีในหลายด้าน เช่น การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม วัฒนธรรม และการสร้างเศรษฐกิจชุมชน แต่ยังคงขาดกรอบแนวทางเชิงนโยบายในระดับพื้นที่ที่ชัดเจน ท้ายที่สุดเพื่อให้เห็นถึงการทำงานความร่วมมือ การประสานแผนของแต่ละหน่วยงานที่มีส่วนเกี่ยวข้องและความครอบคลุมของมิติการพัฒนาเชิงพื้นที่ จึงได้นำเสนอกรอบแนวทางเชิงนโยบาย 6 กรอบ ได้แก่ (1) การบริหารจัดการแบบมีส่วนร่วม (2) การพัฒนาทักษะและความสามารถของชุมชน (3) การกระจายผลประโยชน์อย่างทั่วถึง (4) การประเมินและเรียนรู้ร่วมกัน (5) การปลูกจิตสำนึกและเสริมอัตลักษณ์ท้องถิ่น และ (6) การสร้างเครือข่ายความร่วมมือ ซึ่งสามารถเป็นประโยชน์ต่อ

¹ ผู้ประพันธ์บรรณกิจ (Corresponding author)

ผู้กำหนดนโยบายในการตัดสินใจและการวางแผนด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชนของพื้นที่ชุ่มน้ำแก่งละว้า จังหวัดขอนแก่น

คำสำคัญ : การท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชน, พื้นที่ชุ่มน้ำ, การมีส่วนร่วม, กรอบแนวทางเชิงนโยบาย

Abstract

This study aims to examine community participation and the support provided by relevant agencies and to propose policy framework guidelines for management of community-based ecotourism in the Kaeng Lawa wetlands, Khon Kaen Province. A qualitative research approach was employed, with data collected through in-depth interviews with 31 participants, consisting of 20 community members, 8 government officials, and 3 private sector representatives.

The findings reveal that community participation in ecotourism management remains limited, particularly in terms of decision-making and genuine involvement in implementation processes. Although various forms of support have been provided by relevant agencies such as environmental conservation, cultural preservation, and community economic development, there is still a lack of clear policy frameworks at the local level. To address these gaps and to foster collaboration and integrated planning among stakeholders, this study proposes six policy framework guidelines: (1) participatory management, (2) capacity building and skill development of the community, (3) equitable benefit distribution, (4) collective evaluation and learning, (5) cultivation of local identity and awareness, and (6) network collaboration. This policy framework can serve as a valuable reference for policymakers in decision-making and planning processes for community-based ecotourism in the Kaeng Lawa wetlands, Khon Kaen Province.

Keywords: Community-Based Ecotourism, Wetlands, Participation, Policy Framework Guidelines

บทนำ

การท่องเที่ยวเชิงนิเวศได้พัฒนาอย่างก้าวกระโดดในระดับโลก และได้รับการยอมรับว่าเป็นกลไกสำคัญในการขับเคลื่อนการพัฒนาอย่างยั่งยืน โดยมีบทบาทในการสร้างความสมดุลระหว่างการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ การเสริมสร้างศักยภาพทางเศรษฐกิจของชุมชนท้องถิ่น และการยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชนในพื้นที่ อีกทั้งยังมีส่วนในการปลูกฝังจิตสำนึกด้านสิ่งแวดล้อมให้กับผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในระดับ

พื้นที่อย่างเป็นระบบ เพื่อลดผลกระทบจากรูปแบบการท่องเที่ยวแบบมวลชนในอดีต ซึ่งมักละเลยมิติ ด้านสิ่งแวดล้อมและสังคม (Syed Yaziz et al., 2025; Mekonnen & Mekonen, 2024) รูปแบบการพัฒนา ที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศจำเป็นต้องได้รับการวางแผนอย่างรอบคอบเพื่อให้เกิดความยั่งยืน ด้านสิ่งแวดล้อมในระดับท้องถิ่น และลดความสูญเสียที่อาจเกิดขึ้นในด้านระบบนิเวศ เวลา รวมถึงการเงิน และงบประมาณ (Akbarian Ronizi et al., 2023) อีกทั้งยังควรอยู่ภายใต้กรอบนโยบายและแผนยุทธศาสตร์ ที่บูรณาการร่วมกับหน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน และองค์กรชุมชน เพื่อให้การพัฒนาเป็นไปอย่างมีทิศทาง สอดคล้องกับศักยภาพของพื้นที่ และสามารถส่งเสริมให้เกิดการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนอย่างแท้จริง (Suryawan et al., 2025)

ในบริบทของประเทศไทย การบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศสะท้อนทั้งความสำเร็จและความท้าทายควบคู่กัน หน่วยงานภาครัฐที่รับผิดชอบด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติสามารถดำเนินงานได้ อย่างมีประสิทธิภาพ โดยเน้นการรักษาสมดุลระหว่างการส่งเสริมการท่องเที่ยวและการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม (Waikavee, 2024) การท่องเที่ยวเชิงนิเวศในประเทศไทยถูกนิยามว่าเป็นกิจกรรมที่เน้นการสัมผัสและอนุรักษ์ สิ่งแวดล้อมธรรมชาติ ควบคู่ไปกับการส่งเสริมมรดกทางวัฒนธรรมของชุมชนท้องถิ่น โดยมีเป้าหมายเพื่อสร้าง ประสบการณ์การท่องเที่ยวที่ยั่งยืน สนับสนุนเศรษฐกิจชุมชน และส่งเสริมการเรียนรู้ด้านสิ่งแวดล้อม (Boruah et al., 2021) โครงการท่องเที่ยวเชิงนิเวศส่วนใหญ่ในประเทศไทยมีลักษณะเป็นการท่องเที่ยวโดยชุมชน (Community-Based Ecotourism: CBET) ซึ่งชุมชนท้องถิ่นมีบทบาทสำคัญในการบริหารจัดการและได้รับ ผลประโยชน์โดยตรงจากกิจกรรมการท่องเที่ยว (Álvarez-García et al., 2018; Kiss, 2004) อย่างไรก็ตาม แม้ประเทศไทยจะให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของชุมชนและผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในการจัดการทรัพยากร แต่หลายหน่วยงานท้องถิ่นยังขาดความรู้ด้านนิเวศวิทยาและการอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพ อีกทั้งยังขาดการส่งเสริมบทบาทของชุมชนอย่างจริงจัง ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญต่อการพัฒนาที่ยั่งยืน (Liu & Chamaratana, 2024; Waikavee, 2024) ดังนั้น การส่งเสริมทัศนคติของคนในท้องถิ่นให้ตระหนักถึง ผลกระทบของการท่องเที่ยว โดยเน้นมิติด้านเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม ตลอดจนการสนับสนุนให้ชุมชน มีส่วนร่วมตั้งแต่กระบวนการวางแผนเชิงกลยุทธ์ไปจนถึงการดำเนินการ จะช่วยเสริมสร้างความภาคภูมิใจ ในอัตลักษณ์ท้องถิ่น และเพิ่มความเต็มใจในการเรียนรู้เพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (Aghazamani et al., 2020; Khoshkam et al., 2016)

แ่งละว้า จังหวัดขอนแก่น เป็นพื้นที่ชุ่มน้ำสำคัญ ครอบคลุม 4 ตำบล 2 อำเภอ ได้แก่ ตำบล โคกสำราญ อำเภอบ้านแฮด และตำบลเมืองเพีย ตำบลบ้านไผ่ ตำบลหัวหนอง อำเภอบ้านไผ่ พื้นที่ดังกล่าว มีบทบาทสำคัญในฐานะแหล่งเลี้ยงสัตว์ พื้นที่เกษตรกรรม แหล่งประมงพื้นบ้าน และแหล่งน้ำดิบ ในการผลิตน้ำประปาเพื่อชุมชน (นิภาพรรณ เจนสันติกุล, 2565, น. 227) นอกจากนี้ ยังมีความเหมาะสมด้าน การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เนื่องจากมีภูมิทัศน์ชุ่มน้ำที่อุดมสมบูรณ์ มีความหลากหลายทางชีวภาพสูง เหมาะแก่ การพัฒนากิจกรรม เช่น การท่องเที่ยวเชิงเรียนรู้ การดูนก การศึกษาธรรมชาติ และการพักผ่อนท่ามกลาง

สิ่งแวดล้อมธรรมชาติ อีกทั้งยังมีทุนทางวัฒนธรรมจากวิถีชีวิตประมงพื้นบ้านและภูมิปัญญาท้องถิ่น เช่น การทำอาหารท้องถิ่นจากวัตถุดิบจากแก่งละว้า หัตถกรรม เป็นต้น (กฤษฎี บุษสาร, 2567; สิทธิโชค ศรีโซ, 2567) แม้พื้นที่ชุ่มน้ำจะมีคุณค่าเชิงเศรษฐกิจและนิเวศวิทยา แต่กลับได้รับความสนใจน้อยในแง่บทบาทด้านการท่องเที่ยวที่มีผลกระทบต่อชุมชนท้องถิ่น ทั้งนี้ ชุมชนท้องถิ่นในกรณีของแก่งละว้า หมายรวมถึงทั้งกลุ่มผู้นำชุมชน วิชากิจชุมชน ตลอดจนกลุ่มย่อยบางกลุ่มที่พึ่งพาทรัพยากรโดยตรง เช่น กลุ่มอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม กลุ่มปลูกผักอินทรีย์ กลุ่มแม่บ้านที่สืบสานการทำอาหารท้องถิ่น ตลอดจนบุคคลที่ลงทุนจัดตั้งโฮมสเตย์ กลุ่มเหล่านี้ไม่ได้ปฏิเสธต่อกระแสความเจริญ หากแต่สะท้อนให้เห็นความคาดหวังต่อการพัฒนาที่สอดคล้องกับความต้องการที่แท้จริงของพื้นที่ โดยเฉพาะการสร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจผ่านการใช้ต้นทุนทรัพยากรที่มีอยู่ในท้องถิ่นอย่างเหมาะสมและยั่งยืน แม้ว่าที่ผ่านมาได้มีการจัดกิจกรรมการรับฟังเสียงของคนในชุมชนแล้วก็ตาม (สิทธิโชค ศรีโซ, 2567; พิชญพร โพธิ์สง่า, 2566; นาทยา สิมภา, 2565) สถานการณ์นี้จึงสะท้อนถึงความจำเป็นของการมีส่วนร่วมจากชุมชนโดยรอบ การสร้างกลไกความร่วมมือกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง และการกำหนดนโยบายที่สอดคล้องกับการอนุรักษ์ รวมถึงการจัดสรรงบประมาณอย่างมีประสิทธิภาพเพื่อสร้างสมดุลระหว่างการใช้ประโยชน์และการอนุรักษ์ทรัพยากร (Trisić et al., 2024; Mahar et al., 2024; Aazami & Shanazi, 2020)

อย่างไรก็ตาม ปัจจุบันยังมียานวิจัยที่ศึกษาเกี่ยวกับแนวทางการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชนในพื้นที่ชุ่มน้ำแก่งละว้าอย่างเป็นระบบอยู่อย่างจำกัด ทั้งในแง่การวิเคราะห์ปัจจัยเชิงพื้นที่ด้านการมีส่วนร่วม บทบาทการสนับสนุนของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง และข้อเสนอกรอบแนวทางเชิงนโยบายที่เหมาะสมกับบริบทท้องถิ่น ดังนั้น งานวิจัยชิ้นนี้จึงมีเป้าหมายเพื่อเติมเต็มช่องว่างทางวิชาการดังกล่าว พร้อมทั้งสร้างองค์ความรู้เชิงนโยบายที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการพัฒนาพื้นที่ อันจะนำไปสู่การบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชนที่ยั่งยืนในพื้นที่ชุ่มน้ำแก่งละว้า จังหวัดขอนแก่น ต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชนของพื้นที่ชุ่มน้ำแก่งละว้า จังหวัดขอนแก่น
2. เพื่อศึกษาการส่งเสริมจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชนของพื้นที่ชุ่มน้ำแก่งละว้า จังหวัดขอนแก่น
3. เพื่อเสนอกรอบแนวทางเชิงนโยบายเพื่อการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชนในพื้นที่ชุ่มน้ำแก่งละว้า จังหวัดขอนแก่น

การทบทวนวรรณกรรมและกรอบแนวคิด

บริบทพื้นที่การวิจัย

พื้นที่ชุ่มน้ำแก่งละว้า จังหวัดขอนแก่น เป็นระบบนิเวศน้ำจืดที่สำคัญ ครอบคลุมพื้นที่ประมาณ 27.84 ตารางกิโลเมตร อีกทั้งมีความหลากหลายทางชีวภาพสูง เช่น นกกว่า 106 ชนิดซึ่งบางชนิดใกล้สูญพันธุ์ และปลาพื้นถิ่นหลากหลายสายพันธุ์ ความอุดมสมบูรณ์ดังกล่าวทำให้พื้นที่แก่งละว้าไม่เพียงเป็นทุนทางธรรมชาติที่สำคัญ แต่ยังเป็นฐานทรัพยากรของชุมชนในการดำรงชีพ ผ่านการประมงพื้นบ้าน การเก็บพืชน้ำ การทำนาข้าว และการเลี้ยงสัตว์ อีกทั้งยังเป็นแหล่งน้ำเพื่อการอุปโภคบริโภคในหลายอำเภอโดยรอบ (สิทธิโชค ศรีโซ, 2567; WWF, 2013) ขณะเดียวกัน พื้นที่ดังกล่าวยังเป็นรากฐานของทุนทางวัฒนธรรม โดยหล่อหลอมภูมิปัญญาอีสาน เช่น การทำปลาร้า งานจักสาน และพิธีบวงสรวงศาลปู่ตา ซึ่งถูกต่อยอดสู่กิจกรรมท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม เช่น เทศกาลเปิดประตูสู่แก่งละว้า การแสดงพื้นบ้าน และกิจกรรมสร้างสรรค์อย่างการแข่งขันดำส้มตำไหลบัว การประกวดอาหารจากวัตถุดิบท้องถิ่น และการท่องเที่ยวชมดอกบัวแดง อันสะท้อนการใช้วัฒนธรรมและภูมิปัญญาเป็นทุนทางสังคมเพื่อขับเคลื่อนการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชน (สิทธิโชค ศรีโซ, 2567)

ในอีกมิติหนึ่ง พื้นที่ชุ่มน้ำแห่งนี้รองรับครัวเรือนกว่า 15,000 ครัวเรือนที่พึ่งพาอาศัยทั้งด้านการเก็บกักน้ำ การประมง การเลี้ยงสัตว์ และการใช้น้ำดิบเพื่อการประปา (WWF, 2013) แต่ท่ามกลางความสำคัญเชิงนิเวศ จังหวัดขอนแก่นกำลังเปลี่ยนผ่านสู่การเป็นเมืองเศรษฐกิจขนาดใหญ่ ศูนย์กลางไมซ์และการลงทุนที่สำคัญของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ โดยเป็นหนึ่งในพื้นที่ยุทธศาสตร์ตามระเบียบเศรษฐกิจตะวันออก-ตะวันตก (Sudhipongpracha & Dahiya, 2019; TCEB, 2025) อีกทั้ง แผนพัฒนาจังหวัดขอนแก่น 2566–2570 ยังวางเป้าหมายให้เป็นเมืองอัจฉริยะที่เน้นการรักษาสิ่งแวดล้อม การใช้พลังงานอย่างมีประสิทธิภาพ และการสร้างความสมดุลระหว่างชุมชนกับอุตสาหกรรม การกำหนดทิศทางเช่นนี้ย่อมทำให้พื้นที่ชุ่มน้ำกลายเป็นพื้นที่ที่ทับซ้อนระหว่างเป้าหมายการพัฒนาสมัยใหม่กับความต้องการดำรงรักษาทรัพยากรท้องถิ่น (นาคยา สิมภา, 2565)

อย่างไรก็ตาม กระแสการพัฒนาเชิงโครงสร้างเหล่านี้ไม่เพียงส่งผลเพียงต่อภูมิทัศน์ทางกายภาพ แต่ยังสะท้อนความท้าทายเชิงสังคมและสิ่งแวดล้อมในการกำหนดแนวทางการใช้ประโยชน์ร่วมกันของพื้นที่ชุ่มน้ำแก่งละว้าระหว่างรัฐ เอกชน และชุมชนท้องถิ่น ความพยายามในการพึงเสียงของคนในพื้นที่และการเปิดพื้นที่ให้มีการมีส่วนร่วมจึงกลายเป็นหัวใจสำคัญในการสร้างสมดุลระหว่างการอนุรักษ์กับการพัฒนา เพื่อให้แก่งละว้ายังคงดำรงอยู่ในฐานะทั้งแหล่งทรัพยากรและพื้นที่วิถีชีวิตของผู้คนในพื้นที่ (นาคยา สิมภา, 2565)

ภาพที่ 1 พื้นที่การวิจัย (ผู้วิจัย, 2568)

แนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

การท่องเที่ยวเชิงนิเวศได้กลายมาเป็นความหวังใหม่ของภาคการท่องเที่ยว และถูกคาดหวังว่าจะสามารถแก้ไขข้อผิดพลาดในอดีตของการท่องเที่ยวมวลชนได้ (Mekonnen & Mekonen, 2024) และได้รับการยอมรับว่าเป็นการท่องเที่ยวในพื้นที่ธรรมชาติ ที่นักท่องเที่ยวสามารถตอบสนองความต้องการใกล้ชิดและเรียนรู้จากธรรมชาติได้ โดยเน้นหลักการลดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมให้น้อยที่สุด ถือเป็นแนวทางที่มีประสิทธิภาพในการส่งเสริมการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนในปัจจุบัน (Xu et al., 2023)

อย่างไรก็ตาม ความหมายของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศได้ขยายกว้างออกไป ครอบคลุมถึงการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม การพัฒนาเศรษฐกิจ การสร้างความครอบคลุมทางสังคม การคุ้มครองวัฒนธรรม การศึกษาสิทธิมนุษยชน และประเด็นด้านจริยธรรม (Cobbinah, 2015) โดยสมาคมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศนานาชาติได้ให้นิยามการท่องเที่ยวเชิงนิเวศอย่างเรียบง่ายว่า “เป็นการเดินทางไปยังพื้นที่ธรรมชาติอย่างรับผิดชอบ โดยมีเป้าหมายเพื่ออนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและส่งเสริมความเป็นอยู่ที่ดีของชุมชนท้องถิ่น” (The International Ecotourism Society, 2015) การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ มีเป้าหมายหลัก 2 ด้านที่สัมพันธ์กัน ด้านแรกคือเป้าหมายด้านสิ่งแวดล้อม ซึ่งมุ่งเปิดโอกาสให้ผู้มาเยือนได้สัมผัสและชื่นชมความงดงามของทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่ โดยอยู่ภายใต้เงื่อนไขที่ต้องไม่ก่อให้เกิดความเสียหายต่อระบบนิเวศ ส่วนด้านที่สองคือ เป้าหมายด้านชุมชน โดยเน้นการให้ผู้มาเยือนซึมซับวัฒนธรรม เรียนรู้ขนบธรรมเนียมท้องถิ่น และใช้ชีวิตร่วมกับชุมชนในพื้นที่ทางธรรมชาติ ซึ่งสะท้อนถึงการเชื่อมโยงระหว่างการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมกับการสืบสานคุณค่าทางวัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์ (ชนกฤต แดงทองดี, 2565)

นอกจากนี้ บทบาทสำคัญของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศยังสะท้อนให้เห็นถึง กลไกทางเศรษฐกิจและสังคมที่สามารถสร้างการจ้างงานและเพิ่มรายได้ใหม่ให้แก่คนในท้องถิ่น ทำให้การท่องเที่ยวเชิงนิเวศได้รับการยอมรับว่าเป็นหนึ่งในกลยุทธ์การพัฒนาที่สำคัญต่อประเทศกำลังพัฒนา (Zainal et al., 2024) สำหรับประเทศไทย หน่วยงานภาครัฐโดยกรมการท่องเที่ยวได้กำหนดแนวทางบริหารจัดการอย่างชัดเจนว่าการออกแบบแผนงานด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศจำเป็นต้องบูรณาการมิติด้านการอนุรักษ์วัฒนธรรมเข้ากับ

การจัดการทรัพยากรธรรมชาติในแหล่งท่องเที่ยว เพื่อสร้างความสมดุลระหว่างการอนุรักษ์และการพัฒนา (กรมการท่องเที่ยว, 2567) แนวคิดดังกล่าวยังสอดคล้องกับองค์การการท่องเที่ยวโลก (World Tourism Organization: WTO) ให้นิยามการท่องเที่ยวเชิงนิเวศว่าเป็นการท่องเที่ยวทางธรรมชาติในทุกรูปแบบ โดยมีแรงจูงใจหลักคือ การเปิดโอกาสให้นักท่องเที่ยวได้สังเกตและชื่นชมทั้งธรรมชาติ รวมถึงวัฒนธรรมดั้งเดิมที่แพร่หลายในพื้นที่เหล่านั้น ขณะเดียวกันก็ต้องสร้างโอกาสทางเศรษฐกิจแก่ชุมชนท้องถิ่นโดยไม่ทำลายอัตลักษณ์และคุณค่าทางวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม (ชนกฤต แดงทองดี, 2565) นอกจากนี้ การผสมผสานนวัตกรรมกับวัฒนธรรม และภูมิปัญญาชุมชนจึงถูกมองว่าเป็นกุญแจสำคัญในการขับเคลื่อนการท่องเที่ยวเชิงนิเวศให้เติบโตอย่างยั่งยืน (วรดาภา พันธุ์เพ็ง, 2568)

แนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชน

การท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชน ถูกนำมาใช้เป็นกลไกสำคัญในการอนุรักษ์และฟื้นฟูระบบนิเวศ โดยมีแกนหลักคือ การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ เพื่อคงไว้ซึ่งความหลากหลายทางชีวภาพและความหลากหลายทางวัฒนธรรมในพื้นที่ จุดมุ่งหมายสำคัญคือ การบูรณาการความยั่งยืนในทุกมิติ ทั้งมิติด้านสิ่งแวดล้อม วัฒนธรรม สังคม หรือเศรษฐกิจ การท่องเที่ยวลักษณะนี้จึงได้รับความสนใจและถูกพัฒนาอย่างต่อเนื่องในฐานะทางเลือกที่ช่วยเสริมสร้างความยั่งยืนผ่านพลังของท้องถิ่น (Guerrero-Moreno & Oliveira-Junior, 2024; Tien et al., 2024) นอกจากนี้จะเป็นแนวทางในการคุ้มครองสิ่งแวดล้อมแล้วยังเป็นเครื่องมือเพื่อการอนุรักษ์วัฒนธรรมผ่านการสืบทอดภูมิปัญญา วิถีชีวิต และงานหัตถกรรมท้องถิ่นให้ผสานเข้ากับประสบการณ์การท่องเที่ยว ตัวอย่างเช่น เกษะยาวน้อย จังหวัดพังงา ที่ชุมชนได้นำวิถีประมงพื้นบ้านและการละเล่นดั้งเดิมมาสร้างสรรค์เป็นกิจกรรมท่องเที่ยวซึ่งสะท้อนทั้งความยั่งยืนทางธรรมชาติและอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของพื้นที่ (Kunjuraman, 2024; Kunjuraman et al., 2022; ชุมชนต้องเที่ยว, 2568)

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชนจะถูกนิยามว่าเป็นกิจกรรมที่ชุมชนมีบทบาทนำ แต่ในทางปฏิบัติชุมชนไม่ได้หมายถึงทุกคนในพื้นที่ หากแต่เป็นการรวมตัวของกลุ่มที่มีบทบาทและผลประโยชน์ต่างกัน เช่น แกนนำท้องถิ่นที่ริเริ่มจัดกิจกรรมการท่องเที่ยว ผู้ประกอบการที่ลงทุนด้านโฮมสเตย์หรือกลุ่มแม่บ้านและเยาวชนที่ทำหน้าที่ผู้ให้บริการ (Kontogeorgopoulos, 2005; Manyara & Jones, 2007) ในขณะที่สมาชิกบางส่วนอาจได้รับประโยชน์น้อยกว่าหรือเผชิญผลกระทบทางลบ เช่น การเข้าถึงทรัพยากรที่ลดลงหรือการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตดั้งเดิม (Scheyvens, 1999; Mbaiwa, 2011) ดังนั้น การสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐและองค์กรท้องถิ่นจึงมีบทบาทสำคัญในการกำกับดูแลการกระจายผลประโยชน์เพื่อสร้างความสมดุลระหว่างการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม การพัฒนาเศรษฐกิจ และความเป็นธรรมทางสังคม หากขาดการเปิดพื้นที่ให้เสียงของกลุ่มผู้นำต่าง ๆ หรือประชาชนในพื้นที่ การพัฒนาอาจนำไปสู่ความขัดแย้งและบั่นทอนความยั่งยืนได้ ในประเด็นดังกล่าวแสดงให้เห็นว่าการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชน ไม่ได้สร้างประโยชน์ให้กับทุกคนอย่างเท่าเทียม แต่เป็นกระบวนการที่ต้องอาศัยกลไกการมีส่วนร่วมที่รอบด้านและนโยบายที่คำนึงถึงผลกระทบทั้งบวกและลบให้ได้มากที่สุด (Kontogeorgopoulos et al., 2015)

นอกจากนี้ งานวิจัยที่ผ่านมาพบว่าปัจจัยที่นำไปสู่ความสำเร็จของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชน ได้แก่ การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม การสนับสนุนกิจกรรมทางเศรษฐกิจ การสร้างความตระหนักรู้ การเสริมสร้างพลังอำนาจให้กับชุมชน และโดยเฉพาะอย่างยิ่ง การอนุรักษ์วัฒนธรรม ซึ่งรวมถึงการสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น การฟื้นฟูงานหัตถกรรม และการรักษาขนบธรรมเนียมประเพณี (Nguyen et al., 2022; Salman et al., 2021) การผสมองค์ประกอบเหล่านี้เข้ากับการท่องเที่ยวไม่เพียงสร้างความแตกต่างและอัตลักษณ์เฉพาะของพื้นที่ แต่ยังทำให้ประสบการณ์การท่องเที่ยวมีคุณค่าทางสังคมและเศรษฐกิจในเวลาเดียวกัน ทั้งนี้ การมีส่วนร่วมของชุมชนในทุกขั้นตอนการวางแผนและพัฒนา ถือเป็นปัจจัยหลักที่ช่วยกระจายประโยชน์อย่างเป็นธรรม และสะท้อนค่านิยมของท้องถิ่นในการกำหนดทิศทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เพื่อเพิ่มศักยภาพการจัดการการท่องเที่ยวที่ยั่งยืนและพึ่งพาตนเองได้ (Oltean et al., 2025)

ทฤษฎีการมีส่วนร่วม

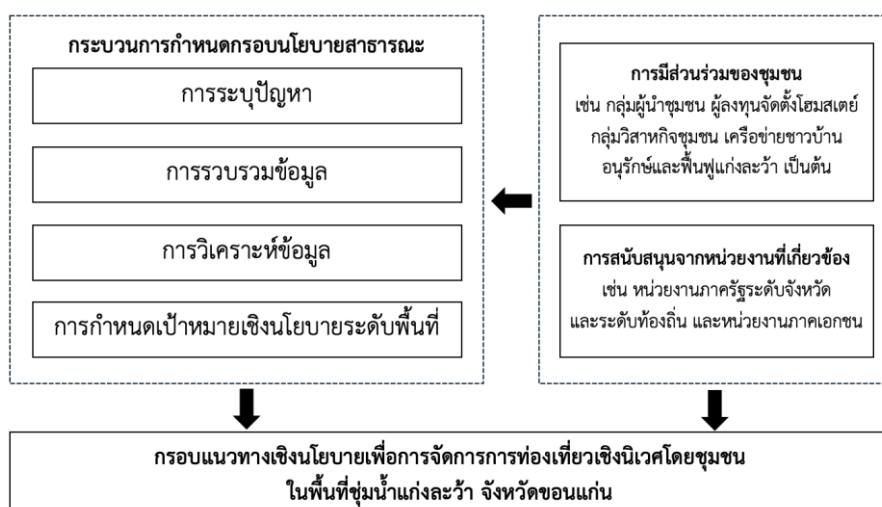
การมีส่วนร่วม (Participatory) เป็นกระบวนการที่ให้ประชาชนเข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องกับการดำเนินงานสิ่งใดสิ่งหนึ่งโดยมีกระบวนการพัฒนาร่วมคิดค้น ตัดสินใจ และร่วมแก้ไขปัญหามุ่งเน้นการมีส่วนร่วมเกี่ยวข้องอย่างแข็งขัน โดยใช้ความคิดสร้างสรรค์และความชำนาญของประชาชนแก้ไขร่วมกับการใช้วิทยาการที่เหมาะสมและสนับสนุน รวมถึงติดตามการปฏิบัติงานขององค์กร (Erwin, 1976) นอกจากนี้ รูปแบบการมีส่วนร่วมสามารถแบ่งออกเป็น 4 รูปแบบ อันประกอบไปด้วย 1) การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ (Decision Making) ประกอบด้วย 3 ขั้นตอน คือ เริ่มตัดสินใจ ดำเนินการตัดสินใจ และตัดสินใจลงมือปฏิบัติการ 2) การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติการ (Implementation) ประกอบไปด้วยการสนับสนุนทางด้านทรัพยากร การเข้าร่วมในการบริหารและการประสานขอความร่วมมือ 3) การมีส่วนร่วมในผลประโยชน์ (Benefits) ประกอบไปด้วยผลประโยชน์ทางด้านวัสดุ ผลประโยชน์ทางสังคมและผลประโยชน์ส่วนบุคคล 4) การมีส่วนร่วมในการประเมินผล (Evaluation) เกี่ยวกับการควบคุมและการตรวจสอบการดำเนินกิจกรรมทั้งหมด และเป็นการแสดงถึงการปรับตัวในการมีส่วนร่วมต่อไป (Cohen & Uphoff, 1980)

ทฤษฎินโยบายสาธารณะระดับพื้นที่

การกำหนดนโยบายสาธารณะสามารถอธิบายได้ว่าเป็นกระบวนการตัดสินใจเชิงยุทธศาสตร์เพื่อกำหนดแนวทางกว้าง ๆ ในการแก้ไขปัญหาหรือการพัฒนาพื้นที่หนึ่ง ๆ ให้ตอบสนองต่อความต้องการของสังคม ทั้งนี้กรอบแนวคิดของการพัฒนาเชิงพื้นที่ไม่ได้จำกัดอยู่เพียงการวางแผนในเชิงสาระหรือเนื้อหาของการพัฒนาเท่านั้น แต่ยังสามารถพัฒนาไปสู่การเน้นกระบวนการที่สร้างการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในทุกระดับ ตั้งแต่การกำหนดนโยบายไปจนถึงการปฏิบัติการเชิงพื้นที่จริง เพื่อให้ทุกภาคส่วนในพื้นที่สามารถขับเคลื่อนและมีบทบาทร่วมกันได้อย่างเป็นรูปธรรม (สัญญา เคนาภูมิ, 2559; สฤณี ดิยะวงศ์สุวรรณ และคณะ, 2557)

ทั้งนี้ การกำหนดกรอบนโยบายซึ่งถือว่าเป็นขั้นแรกก่อนที่จะนำไปสู่การปฏิบัติ สัญญา เคนาภูมิ (2559) ได้เสนอว่ากระบวนการกำหนดกรอบนโยบายสาธารณะควรเป็นไปอย่างเป็นระบบ ประกอบด้วย 13 ขั้นตอนสำคัญ (1) การระบุปัญหา ซึ่งเป็นการศึกษาและเก็บข้อมูลจากภาคสนามหรือข้อมูลปฐมภูมิ เพื่อทำความเข้าใจสภาพจริงของปัญหา (2) การรวบรวมข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับประเด็นดังกล่าวอย่างรอบด้าน (3) การวิเคราะห์ปัญหาเพื่อพิจารณาความสัมพันธ์และความเชื่อมโยงกับประเด็นอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง (4) กำหนดเป้าหมายของนโยบาย ซึ่งอาจเป็นเป้าหมายระยะสั้นหรือระยะยาวทั้งในระดับชาติ องค์กร หรือพื้นที่ (5) กำหนดขอบเขตและกรอบนโยบาย เพื่อระบุขอบเขตการบังคับใช้ที่ชัดเจน (6) ศึกษาข้อจำกัดที่อาจส่งผลกระทบต่อ การนำไปปฏิบัติ (7) การออกแบบทางเลือกนโยบาย โดยนำเสนอแนวทางที่เป็นไปได้มากกว่าหนึ่งทาง (8) การวิเคราะห์ทางเลือก เพื่อประเมินศักยภาพและผลกระทบของแต่ละแนวทาง (9) พิจารณาเปรียบเทียบทางเลือก โดยพิจารณาข้อดีและข้อจำกัด (10) การทดสอบทางเลือก ซึ่งอาจอยู่ในรูปแบบการจำลอง หรือการทดลองเชิงปฏิบัติ เพื่อสร้างความมั่นใจในทางเลือกที่เหมาะสมที่สุด (11) การจัดทำร่างนโยบาย โดยสังเคราะห์ข้อมูลและวิเคราะห์เชิงลึกจนเป็นเอกสารอย่างเป็นทางการ (12) เสนอแนะกลยุทธ์ เพื่อกำหนด แนวทางการผลักดันนโยบายไปสู่การปฏิบัติอย่างมีประสิทธิภาพ และ (13) การอนุมัติและประกาศใช้ โดยผู้มีอำนาจตัดสินใจเพื่อให้มีนโยบายมีผลบังคับใช้อย่างสมบูรณ์

ดังนั้น ในการศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยได้นำกระบวนการดังกล่าวมาเป็นกรอบเชิงแนวคิด โดยประยุกต์ใช้ เฉพาะขั้นตอนที่เกี่ยวข้องกับการระบุปัญหา การรวบรวมข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูล และการกำหนดเป้าหมาย เชิงนโยบายระดับพื้นที่ เพื่อหาคำตอบว่ากรอบแนวทางเชิงนโยบายเพื่อการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ โดยชุมชนในพื้นที่ชุ่มน้ำแก่งละว้า จังหวัดขอนแก่น ควรมีมิติและองค์ประกอบใดบ้าง โดยทำการสังเคราะห์ จากข้อมูลการมีส่วนร่วมของชุมชนและการส่งเสริมจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง อันจะสะท้อนให้เห็นถึงประเด็น ต่าง ๆ ที่สามารถนำมาเป็นกรอบแนวทางเชิงนโยบายที่เหมาะสมกับบริบทพื้นที่ จากการทบทวนวรรณกรรม ที่เกี่ยวข้องดังกล่าว ผู้วิจัยจึงได้มาซึ่งกรอบแนวคิดของการวิจัยดังภาพที่ 2

ภาพที่ 2 กรอบแนวคิดการวิจัย

ระเบียบวิธีการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง กรอบแนวทางเชิงนโยบายเพื่อการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชนในพื้นที่ชุ่มน้ำแก่งละว้า จังหวัดขอนแก่น ผู้วิจัยได้เลือกใช้รูปแบบการวิจัยเชิงคุณภาพแบบปรากฏการณ์วิทยา ซึ่งเป็นการศึกษาแก่นแท้ของประสบการณ์จากผู้มีส่วนได้ส่วนเสียหลักในพื้นที่ชุ่มน้ำแก่งละว้า จังหวัดขอนแก่น โดยการเก็บข้อมูลผ่านการสัมภาษณ์เชิงลึก ซึ่งช่วยให้ผู้วิจัยสามารถเข้าใจมุมมอง ความคิดเห็น และประสบการณ์จริงของผู้เกี่ยวข้อง (Creswell & Creswell, 2017; Moustakas, 1994) ทั้งนี้ ในการดำเนินการวิจัยนี้ ได้รับการพิจารณาจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์เลขที่อ้างอิง HEC-02-67-031 ซึ่งผู้วิจัยได้ดำเนินการตามระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพอย่างเคร่งครัด

ผู้ให้ข้อมูลหลัก การเก็บข้อมูลภาคสนามในงานวิจัยนี้ใช้วิธีการคัดเลือกผู้ให้ข้อมูลหลักแบบเฉพาะเจาะจง (Purposive sampling) เพื่อให้ครอบคลุมมุมมองที่หลากหลายและได้ข้อมูลเชิงลึกที่มีประโยชน์ต่อการบริหารจัดการในอนาคต (Patton, 2014) โดยการศึกษาครั้งนี้ได้วิเคราะห์มุมมองของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียหลัก 3 กลุ่ม ได้แก่ ชุมชนท้องถิ่น หน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการ และหน่วยงานภาคเอกชน มีรายละเอียดดังนี้

กลุ่มที่ 1 ชุมชนท้องถิ่น เป็นผู้นำชุมชนที่มีประสบการณ์เกี่ยวข้องกับพื้นที่ชุ่มน้ำแก่งละว้า ไม่น้อยกว่า 10 ปี และมีความเข้าใจในสถานการณ์ของพื้นที่เป็นอย่างดี จำนวน 20 ราย ประกอบด้วย ผู้นำชุมชนในพื้นที่ตำบลโคกสำราญ อำเภอบ้านแฮด จำนวน 5 ราย ผู้นำชุมชนในพื้นที่ตำบลบ้านไผ่ อำเภอบ้านไผ่ จำนวน 5 ราย ผู้นำชุมชนในพื้นที่ตำบลเมืองเพีย อำเภอบ้านไผ่ จำนวน 5 ราย และผู้นำชุมชนในพื้นที่ตำบลหัวหนอง อำเภอบ้านไผ่ จำนวน 5 ราย

กลุ่มที่ 2 หน่วยงานภาครัฐ ที่มีอำนาจในการตัดสินใจวางแผนหรือกำหนดนโยบายด้านการบริหารจัดการการท่องเที่ยว อย่างน้อย 3 ปี จำนวน 8 ราย ประกอบด้วย สำนักงานจังหวัดขอนแก่น องค์การบริหารส่วนจังหวัดขอนแก่น ท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัดขอนแก่น การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย สำนักงานขอนแก่น เทศบาลตำบลโคกสำราญ องค์การบริหารส่วนตำบลบ้านไผ่ องค์การบริหารส่วนตำบลเมืองเพีย และองค์การบริหารส่วนตำบลหัวหนอง

กลุ่มที่ 3 หน่วยงานภาคเอกชน ที่มีประสบการณ์ด้านการบริหารจัดการการท่องเที่ยว อย่างน้อย 3 ปี จำนวน 3 ราย ประกอบด้วย หอการค้าจังหวัดขอนแก่น สมาอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวจังหวัดขอนแก่น และสมาคมท่องเที่ยวและไมซ์จังหวัดขอนแก่น

การเก็บรวบรวมข้อมูลครั้งนี้ ได้ดำเนินการระหว่างวันที่ 19 ธันวาคม พ.ศ. 2567 ถึง 31 มีนาคม พ.ศ. 2568 โดยปกปิดตัวตนของผู้ให้ข้อมูลหลักทั้งหมด

เครื่องมือของการวิจัย การเก็บรวบรวมข้อมูลครั้งนี้ ผู้วิจัยใช้แบบสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง (Semi-Structured Interview) ที่ได้กำหนดประเด็นคำถามเพื่อตอบวัตถุประสงค์ของการวิจัยเป็นเครื่องมือ โดยนัดหมายกับผู้ให้ข้อมูลหลักล่วงหน้าในการให้การสัมภาษณ์เชิงลึก แต่ละการสัมภาษณ์ใช้เวลาประมาณ

50-60 นาที มีการบันทึกเสียงและถอดเทปข้อมูลอย่างละเอียด หากมีประเด็นที่ไม่ชัดเจนก็มีการย้อนถามเพื่อความถูกต้องตามแนวทางของ Saldaña and Omasta (2016) เพื่อลดความคลาดเคลื่อน

การตรวจสอบเครื่องมืองานวิจัย ผู้วิจัยได้นำแบบสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้างเสนอให้ผู้ทรงคุณวุฒิจำนวน 3 ท่าน ซึ่งมีความเชี่ยวชาญด้านการท่องเที่ยว พิจารณาตรวจสอบความเหมาะสม ความชัดเจน และความครอบคลุมของเนื้อหา ทั้งนี้ผู้วิจัยได้นำข้อเสนอแนะจากผู้ทรงคุณวุฒิมาปรับปรุงถ้อยคำและลำดับคำถามให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการวิจัย หลังจากนั้นผู้วิจัยได้ดำเนินการทดลองใช้แบบสัมภาษณ์กับกลุ่มตัวอย่างนำร่องจำนวน 2 ราย โดยเลือกจากกลุ่มที่มีลักษณะใกล้เคียงกับผู้ให้ข้อมูลหลัก เพื่อประเมินความเข้าใจในคำถาม ความเหมาะสมของเนื้อหา และระยะเวลาในการสัมภาษณ์ ผลการทดลองใช้แสดงให้เห็นว่าเครื่องมือสามารถเก็บข้อมูลได้ตรงตามวัตถุประสงค์ และผู้ให้ข้อมูลสามารถตอบคำถามได้อย่างลึกซึ้ง ผู้วิจัยจึงได้นำเครื่องมือที่ผ่านการตรวจสอบและทดลองใช้ดังกล่าวไปใช้ในการเก็บข้อมูลจริงต่อไป (เบญญา ยอดดำเนิน-แอ็ดติกร์ และกาญจนา ตั้งชลทิพย์, 2552)

การตรวจสอบข้อมูล ผู้วิจัยได้ใช้วิธีการตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า เพื่อให้ได้ข้อมูลที่น่าเชื่อถือ (สุรางค์ จันทวานิช, 2553) ดังนี้

1. การตรวจสอบสามเส้าด้านข้อมูล โดยตรวจสอบแหล่งข้อมูลทางด้านเวลาและบุคคลโดยเก็บข้อมูลในเวลาที่แตกต่างกัน เพื่อเปรียบเทียบว่าหากข้อมูลต่างเวลากันจะมีความเปลี่ยนแปลงหรือไม่ และตรวจสอบแหล่งบุคคลโดยการสัมภาษณ์กลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียที่มีอายุ และตำแหน่งต่างกันว่าข้อมูลต่างกันหรือไม่
2. การตรวจสอบสามเส้าด้านผู้วิจัย ในการเก็บข้อมูล ผู้วิจัยเปลี่ยนตัวผู้เก็บข้อมูลเพื่อลดความลำเอียงด้านทัศนคติและความไม่แน่ใจในคุณภาพของผู้รวบรวมข้อมูลการสัมภาษณ์
3. การตรวจสอบสามเส้าด้านวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล นอกเหนือจากการสัมภาษณ์ผู้วิจัยใช้การสังเกตพฤติกรรมของผู้ให้ข้อมูลหลักควบคู่ไปกับการซักถาม

การวิเคราะห์ข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูลในการศึกษาครั้งนี้ ข้อมูลที่รวบรวมมาจะดำเนินการวิเคราะห์โดยใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) ควบคู่กับการพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive Analysis) ในรูปแบบร้อยแก้ว เพื่อสกัดองค์ความรู้และข้อสรุปที่ปรากฏภายในข้อมูลตามทฤษฎีที่นำมาศึกษา กระบวนการดังกล่าวให้ความสำคัญกับการนำเสนอคุณลักษณะเชิงลึกของข้อมูลภาคสนามอย่างเป็นระบบ โดยมีขั้นตอนหลัก ดังต่อไปนี้

1. ถอดเทปบันทึกการสัมภาษณ์และอ่านข้อมูล ขั้นตอนแรกคือ การถอดเทปบันทึกสัมภาษณ์จากผู้ให้ข้อมูลทุกคน ซึ่งจะช่วยให้ผู้วิจัยได้ข้อมูลที่มีความถูกต้องและครบถ้วน โดยจะอ่านข้อมูลและพิจารณาเนื้อหาที่สำคัญของแต่ละคำตอบในบริบทของการศึกษา (Charmaz, 2008)
2. จัดกลุ่มข้อมูลและเรียบเรียงตามโน้ตค้น หลังจากได้ข้อมูลครบถ้วน ผู้วิจัยจะทำการจัดกลุ่มข้อมูลที่มีลักษณะคล้ายคลึงกันเพื่อลดความซ้ำซ้อน โดยจะระบุโน้ตค้นหรือธีมหลักที่สอดคล้องกับวัตถุประสงค์การวิจัย ซึ่งจะเอื้อต่อกระบวนการวิเคราะห์ข้อมูลในเชิงลึกได้อย่างมีระบบ ทั้งนี้ก่อนจะจัดกลุ่มเป็นกรอบเชิงนโยบายตามวัตถุประสงค์การวิจัย กระบวนการดังกล่าวได้ผ่านการตรวจสอบความถูกต้องของเนื้อหา

(Content Validation) ด้วยการส่งกลับไปยังผู้ให้ข้อมูลบางส่วนเพื่อยืนยันการตีความ (Member Check) และการเปรียบเทียบข้อมูลระหว่างหลายแหล่ง (Triangulation) (Gibbs, 2014; สุภางค์ จันทวานิช, 2553)

3. สรุปผลการวิจัยและการพัฒนาแนวทางเชิงนโยบาย ขั้นตอนสุดท้ายผู้วิจัยจะสรุปผลการวิจัยและใช้ผลที่ได้ในการพัฒนาแนวทางการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชนในพื้นที่ชุ่มน้ำแก่งละว้า ซึ่งจะช่วยในการปรับปรุงนโยบายการท่องเที่ยวในอนาคตให้มีประสิทธิภาพและตอบสนองต่อความต้องการของชุมชน (Miles & Huberman, 1994)

ผลการศึกษา

1. ผลการศึกษาการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชนของพื้นที่ชุ่มน้ำแก่งละว้า จังหวัดขอนแก่น

ประเด็นที่ 1.1 การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ (Decision Making) จากการสัมภาษณ์เชิงลึกกลุ่มผู้นำในพื้นที่ชุ่มน้ำแก่งละว้า ซึ่งประกอบด้วย 4 ตำบล ได้แก่ ตำบลโคกสำราญ อำเภอบ้านแฮด และตำบลเมืองเพีย ตำบลบ้านไผ่ ตำบลหัวหนอง อำเภอบ้านไผ่ พบว่า การมีส่วนร่วมของชุมชนในการตัดสินใจเกี่ยวกับการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในพื้นที่ยังอยู่ในระดับที่จำกัดและไม่ทั่วถึง โดยเฉพาะในพื้นที่ตำบลโคกสำราญ อำเภอบ้านแฮด แม้จะเป็นบริเวณที่มีจุดขึ้น-ลงเรือและแหล่งทรัพยากรสำคัญ แต่กลับยังไม่มีการจัดตั้งกลไกหรือเครือข่ายที่ชัดเจนในการกำหนดทิศทางการพัฒนาและบริหารจัดการอย่างเป็นรูปธรรม กระบวนการริเริ่มตัดสินใจพบว่า การริเริ่มแนวคิดเรื่องการท่องเที่ยวในพื้นที่ส่วนใหญ่มาจากกลุ่มแกนนำในอำเภอบ้านไผ่ โดยเฉพาะในตำบลเมืองเพีย ซึ่งมีการรวมกลุ่มกันจัดตั้ง “เครือข่ายชาวบ้านอนุรักษ์และฟื้นฟูแก่งละว้า จังหวัดขอนแก่น” เพื่อส่งเสริมกิจกรรมพายเรือชมธรรมชาติและจัดกิจกรรมสิ่งแวดล้อม อย่างไรก็ตาม ชุมชนในตำบลโคกสำราญยังไม่มีบทบาทในกระบวนการริเริ่มดังกล่าว ทั้งนี้เกิดจากข้อจำกัดด้านข้อมูลข่าวสาร การประสานงาน และการเข้าถึงเวทีการประชุมระดับเครือข่าย อีกทั้ง การดำเนินการตัดสินใจพบว่า การดำเนินการตัดสินใจส่วนใหญ่ยังอยู่ในกลุ่มเล็ก ๆ ภายในชุมชนบางส่วน และไม่ได้เปิดโอกาสให้ทุกฝ่ายมีส่วนร่วมอย่างแท้จริง เช่น การกำหนดเส้นทางท่องเที่ยว หรือการจัดกิจกรรมในวันสำคัญต่าง ๆ มักเป็นการตกลงกันภายในกลุ่มผู้นำเดิม และยังไม่มีเวทีกลางที่เปิดให้ทุกตำบลร่วมเสนอความคิดเห็นในระดับข้ามอำเภอ นอกจากนี้ การตัดสินใจลงมือปฏิบัติการ แม้ว่าชุมชนในตำบลเมืองเพียจะมีการลงมือจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวบ้างแล้ว เช่น การจัดล่องเรือ การจัดจุดแวะเรียนรู้ธรรมชาติ แต่ชุมชนบางตำบลที่ยังไม่มีการจัดกิจกรรมที่เป็นรูปธรรม หรือมีบทบาทในกระบวนการลงมือปฏิบัติขาดกลไกการร่วมคิด ร่วมทำ และร่วมรับผิดชอบร่วมกันระหว่างตำบล เห็นได้จากบทสัมภาษณ์ที่กล่าวว่า

“...ผมยังไม่เคยเข้าร่วมประชุมเรื่องการท่องเที่ยวเลยครับ ทั้ง ๆ ที่พื้นที่โคกสำราญมีจุดลงเรือด้วย แต่ไม่เคยมีใครมาชวนพูดถึงเรื่องนี้...” และสอดคล้องกับผู้ให้ข้อมูลหลักรายหนึ่งที่ว่า “...กิจกรรมท่องเที่ยวตอนนี้ก็มีบ้างที่เมืองเพีย แต่ก็เป็นการกลุ่มเขาจัดกันเอง ผมอยู่ตำบลหัวหนองยังไม่รู้ว่าจะมีส่วนร่วมอย่างไร...”

สรุปได้ว่า การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจของชุมชนในพื้นที่ชุ่มน้ำแก่งละว้ายังไม่เป็นระบบและไม่ทั่วถึง การริเริ่ม การดำเนินการตัดสินใจ และการลงมือปฏิบัติยังอยู่ในวงจำกัด ซึ่งสะท้อนถึงความจำเป็นในการออกแบบแนวทางเชิงนโยบายเพื่อจัดตั้งเวทีการมีส่วนร่วมระหว่างตำบลที่ครอบคลุมทั้งสองอำเภอ และสร้างกลไกการบริหารจัดการร่วมที่ยึดหลักการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนอย่างแท้จริง

ประเด็นที่ 1.2 การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติการ (Implementation) พบว่า การมีส่วนร่วมในขั้นตอนการปฏิบัติการยังมีความแตกต่างระหว่างตำบล โดยชุมชนในบางพื้นที่เริ่มมีบทบาทในการดำเนินกิจกรรมท่องเที่ยวบางส่วน ขณะที่บางพื้นที่ยังขาดการมีส่วนร่วมอย่างเป็นระบบ โดยเฉพาะในสองประเด็นย่อย ได้แก่ ประเด็นแรกคือ การสนับสนุนทางด้านทรัพยากร พบว่า ชุมชนในตำบลเมืองเพียมีการสนับสนุนทรัพยากรในระดับเบื้องต้น เช่น การจัดสรรเรือจากชาวบ้านสำหรับกิจกรรมล่องเรือ การให้ใช้พื้นที่ส่วนตัวเป็นจุดพักหรือจุดเรียนรู้ธรรมชาติ ขณะที่ในบางตำบล ชาวบ้านส่วนใหญ่ยังไม่เคยมีส่วนร่วมในการจัดหาหรือแบ่งปันทรัพยากร เห็นได้จากความเห็นที่ว่า “...ยังไม่มีโครงการมาประสาน...” “...ไม่ทราบว่า จะสนับสนุนอะไรได้...” ซึ่งสะท้อนถึงช่องว่างของการเชื่อมโยงข้อมูลและแผนงานจากภาครัฐหรือภาคประชาสังคม และประเด็นที่สองเป็นการเข้าร่วมในการบริหารและการประสานขอความร่วมมือ พบว่า การบริหารจัดการกิจกรรมท่องเที่ยวในปัจจุบันยังกระจุกอยู่ในกลุ่มเล็ก ๆ ที่จัดตั้งขึ้นเฉพาะบางตำบลในอำเภอบ้านไผ่ โดยพบว่ากลุ่มดังกล่าวมีบทบาทในการวางแผนกิจกรรม ติดต่อหน่วยงานสนับสนุน และบริหารทรัพยากรอย่างจำกัด ในขณะที่ตำบลอื่น ๆ ยังขาดกลไกหรือเวทีสำหรับเข้ามามีบทบาทในการบริหารจัดการร่วมกัน ขาดการสื่อสารเชิงระบบ และยังไม่มีมีการประสานความร่วมมือข้ามตำบลอย่างเป็นทางการ เห็นได้จากบทสัมภาษณ์ที่กล่าวว่า

“...ตอนนั้นเขาใช้เรือของชาวบ้าน พวกเราก็ให้ยืมได้ครับ แต่ไม่ได้มีส่วนร่วมในแผนอะไร...”

“...ถ้ามีหน่วยงานมาบอกแนวทางว่าจะให้ช่วยอะไร คิดว่าคนในหมู่บ้านเราก็พร้อมนะครับ แต่ที่ผ่านมาไม่มีใครมาคุยเรื่องนี้เลย...”

สรุปได้ว่า การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติการของชุมชนในพื้นที่ชุ่มน้ำแก่งละว้ายังอยู่ในระดับเริ่มต้น และไม่ครอบคลุมทุกพื้นที่ โดยส่วนใหญ่ยังไม่มีความมีบทบาทในการจัดการหรือการประสานความร่วมมือที่ชัดเจน ความสามารถในการสนับสนุนทรัพยากรมีอยู่ในชุมชน แต่ขาดกลไกในการเชื่อมโยงเข้าสู่แผนพัฒนาการท่องเที่ยวระดับตำบลหรือระดับเครือข่าย การพัฒนาแนวทางเชิงนโยบายในอนาคตควรเน้นการสร้างพื้นที่กลางในการบริหารจัดการร่วม ระหว่างตำบล รวมถึงการออกแบบกลไกสนับสนุนให้เกิดการระดมทรัพยากรในรูปแบบที่เป็นธรรมและยั่งยืน

ประเด็นที่ 1.3 การมีส่วนร่วมในผลประโยชน์ (Benefits) จากการสัมภาษณ์ผู้นำชุมชนในพื้นที่ พบว่า การมีส่วนร่วมในผลประโยชน์จากกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศยังอยู่ในระดับต่ำ โดยเฉพาะในพื้นที่ที่ยังไม่มีการจัดกิจกรรมท่องเที่ยวอย่างเป็นระบบ ซึ่งสามารถวิเคราะห์ได้ใน 2 ประเด็นดังนี้ ประเด็นแรก ผลประโยชน์ทางด้านวัสดุ พบว่า ชาวบ้านในพื้นที่ที่มีการจัดกิจกรรม เช่น ล่องเรือหรือบริการนำชมธรรมชาติ เริ่มมีรายได้

เสริมเล็กน้อยจากการให้บริการเรือ การขายสินค้าในชุมชน แต่ผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นยังจำกัดอยู่เพียงในกลุ่มเล็ก ๆ ที่มีบทบาทในกิจกรรมท่องเที่ยวโดยตรง ขณะที่ประชาชนในตำบลที่ไม่ได้มีบทบาทในการดำเนินกิจกรรมยังไม่สามารถเข้าถึงผลประโยชน์ด้านรายได้หรือวัสดุอย่างเป็นธรรม ประเด็นที่สอง ผลประโยชน์ทางสังคมและส่วนบุคคล พบว่า ในด้านนี้ ผู้ให้ข้อมูลสะท้อนว่า กิจกรรมการท่องเที่ยวบางอย่างเริ่มช่วยกระตุ้นความภาคภูมิใจในท้องถิ่น และเปิดโอกาสให้ชุมชนบางกลุ่มได้มีส่วนร่วมในการถ่ายทอดภูมิปัญญา เช่น การสาธิตทำอาหารพื้นบ้าน หรือพาชิมป่า อย่างไรก็ตาม ประชาชนจำนวนมากยังรู้สึก “...ไม่ใช่เรื่องของเรา...” เนื่องจากยังไม่มีระบบหรือช่องทางการมีส่วนร่วมที่เป็นรูปธรรมในระดับชุมชน และการแบ่งปันผลประโยชน์ทางสังคมยังไม่เกิดในวงกว้าง เห็นได้จากบทสัมภาษณ์ที่กล่าวว่า

“...คนที่ได้ประโยชน์ก็จะเป็นกลุ่มที่จัดกิจกรรมแหละครับ อย่างพวกมีเรือ มีสินค้า กิจกรรม หรืออยู่ใกล้ ๆ จุดที่นักท่องเที่ยวมา คนอื่นก็ไม่ได้อะไร...”

“...ดีใจที่บ้านเรามีคนมาดูธรรมชาติ แต่มันยังไม่มีช่องให้เรามีส่วนร่วมมากเท่าไร ถ้ามีการรวมกลุ่มหรืออบรมก็คงจะดี เหมือนกับว่าเป็นโอกาสให้ได้เรียนรู้...”

สรุปได้ว่า การมีส่วนร่วมในผลประโยชน์จากการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในพื้นที่ชุ่มน้ำแก่งละว้ายังเกิดขึ้นในวงจำกัด และยังไม่ครอบคลุมทุกตำบล ทั้งในมิติของรายได้ทางเศรษฐกิจและผลประโยชน์ทางสังคม สะท้อนให้เห็นถึงความจำเป็นของการวางระบบการกระจายผลประโยชน์อย่างเป็นธรรม เช่น การจัดตั้งกองทุนชุมชนเพื่อการท่องเที่ยว หรือการกำหนดบทบาทร่วมของกลุ่มเปราะบางและกลุ่มนอกเครือข่ายในระบบกิจกรรมท่องเที่ยว เพื่อให้เกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของร่วมและลดความเหลื่อมล้ำในการเข้าถึงผลประโยชน์

ประเด็นที่ 1.4 การมีส่วนร่วมในการประเมินผล (Evaluation) จากการการสัมภาษณ์เชิงลึกจากผู้นำและประชาชนใน 4 ตำบลพื้นที่ชุ่มน้ำแก่งละว้า จังหวัดขอนแก่น พบว่าการมีส่วนร่วมของชุมชนในขั้นตอนของการประเมินผล กิจกรรมท่องเที่ยวเชิงนิเวศนั้นยังมีลักษณะไม่เป็นระบบ ขาดกระบวนการที่ชัดเจนและยังจำกัดอยู่ในระดับของการรับรู้มากกว่าการมีส่วนร่วมโดยตรงแม้ในช่วงที่ผ่านมา ชุมชนเคยมีการจัดกิจกรรมเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว เช่น “Young Food Young Fun Keang Lawa” ซึ่งเน้นการแสดงวัฒนธรรมพื้นบ้านและอาหารท้องถิ่น พิธีไหว้ศาลปู่ตาโนนตาไ้ก้ง เพื่อเชื่อมโยงความเชื่อท้องถิ่นกับการอนุรักษ์พื้นที่กิจกรรมศูนย์การเรียนรู้เขตอนุรักษ์พื้นที่ห้วยโนนจาน ที่ใช้เป็นแหล่งถ่ายทอดความรู้เกี่ยวกับทรัพยากรในพื้นที่ และกิจกรรมเชิงนันทนาการ เช่น แข่งขันตกปลา “Kaeng Lawa Fishing Game” ที่สร้างความสนใจให้กับทั้งคนในและคนนอกพื้นที่ ซึ่งกิจกรรมเหล่านี้สะท้อนความพยายามของชุมชนในการริเริ่มรูปแบบการท่องเที่ยวที่สอดคล้องกับบริบทของตนเอง อย่างไรก็ตาม เมื่อพิจารณาด้านการประเมินผล พบว่ากลไกในการประเมินหลังการจัดกิจกรรมยังไม่มีความเป็นระบบ ไม่ได้มีการรวบรวมความคิดเห็นจากชาวบ้านในวงกว้างหรือวิเคราะห์ผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อมและสังคมอย่างต่อเนื่อง การประเมินผลส่วนใหญ่กระทำโดยผู้จัดงานหรือหน่วยงานภายนอก โดยไม่เปิดโอกาสให้ประชาชนในพื้นที่ได้สะท้อนความคิดเห็นหรือข้อเสนอแนะ

อย่างเป็นทางการ ทั้งในแง่ของความพึงพอใจ การใช้ทรัพยากร หรือข้อเสนอในการพัฒนาอย่างยั่งยืนในครั้งต่อไป เห็นได้จากบทสัมภาษณ์ที่กล่าวว่า

“...งานจัดไปแล้วคนก็กลับ ยังไม่มีใครมาถามว่าเห็นยังไง ชอบหรือไม่ชอบอะไร

เราเองก็ไม่ว่าเขาว่าผลกันยังไง...”

“...พื้นที่เราเป็นจุดลงเรือ แต่กลับไม่เคยมีใครมาชวนให้คนในชุมชนเป็นเจ้าบ้านหรือเจ้าของงาน เรารู้สึกเหมือนถูกมองข้าม แล้วตอนเขาประเมินกิจกรรมก็ไม่ได้มีคนในชุมชนไปมีส่วนร่วมเลย...”

สรุปได้ว่า แม้พื้นที่ชุ่มน้ำแก่งละว้าจะเคยมีการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวในระดับชุมชนหลายรูปแบบ และสะท้อนศักยภาพในการพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ แต่กระบวนการประเมินผลหลังการจัดกิจกรรมยังขาดการออกแบบที่เปิดให้เกิดการมีส่วนร่วมจากประชาชนอย่างแท้จริง ส่งผลให้ข้อมูลที่ได้ไม่ครอบคลุมมิติทางสังคมและสิ่งแวดล้อม นอกจากนี้ การประเมินผลในปัจจุบันยังขาดกลไกที่เปิดโอกาสให้ชุมชนได้มีบทบาทในการควบคุมและตรวจสอบการดำเนินกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง ซึ่งเป็นหัวใจสำคัญของการประเมินผลแบบมีส่วนร่วม กระบวนการดังกล่าวจะช่วยให้ชุมชนสามารถสะท้อนข้อเท็จจริง ปรับปรุงวิธีการจัดกิจกรรม และพัฒนาความสามารถในการปรับตัวเพื่อสร้างสมดุลระหว่างการใช้อยู่อาศัยทาง การท่องเที่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรในพื้นที่ชุ่มน้ำแก่งละว้า จังหวัดขอนแก่น

2. ผลการศึกษาการส่งเสริมจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดย ชุมชนในพื้นที่ชุ่มน้ำแก่งละว้า จังหวัดขอนแก่น

จากการสัมภาษณ์หน่วยงานภาครัฐ และภาคเอกชนเกี่ยวกับการส่งเสริมในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชนในพื้นที่ชุ่มน้ำแก่งละว้า จังหวัดขอนแก่น สามารถแบ่งเป็นรายประเด็น ดังนี้

ประเด็นที่ 1 การส่งเสริมด้านการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม พบว่า การสนับสนุนการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมในพื้นที่ชุ่มน้ำแก่งละว้า จังหวัดขอนแก่น เป็นประเด็นที่หน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชนให้ความสำคัญอย่างยิ่ง เนื่องจากพื้นที่ชุ่มน้ำแห่งนี้ทำหน้าที่เป็นแหล่งทรัพยากรธรรมชาติที่มีความหลากหลายทางชีวภาพ อีกทั้งยังมีบทบาทสำคัญในระบบนิเวศท้องถิ่น ได้แก่ การเป็นแหล่งน้ำดิบเพื่อการผลิตน้ำประปา การเป็นที่อยู่อาศัยของสัตว์น้ำพื้นถิ่น และการช่วยควบคุมสภาพภูมิอากาศของชุมชนโดยรอบ ซึ่งหน่วยงานได้มีการสนับสนุนการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมในพื้นที่แก่งละว้าอย่างหลากหลาย เช่น การจัดกิจกรรมฟื้นฟูและอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติการฟื้นฟูและพัฒนาโครงข่ายลำน้ำ กิจกรรมการปลูกต้นไม้ ร่วมกับเยาวชนในพื้นที่เพื่อสร้างจิตสำนึก อีกทั้งการสนับสนุนการจัดการพื้นที่ การกำหนดเขตพื้นที่อนุรักษ์ในบางส่วนของชุ่มน้ำแก่งละว้าโดยห้ามการทำกิจกรรมประมงบางฤดูกาลและจำกัดการเข้าถึงบางพื้นที่ เพื่อให้ทรัพยากรธรรมชาติได้มีโอกาสฟื้นตัวอย่างเป็นระบบ เห็นได้จากบทสัมภาษณ์ที่กล่าวว่า

“...มีการปลูกฝังจิตสำนึกให้เยาวชนในชุมชน ผ่านกิจกรรมเก็บขยะและปลูกป่า เพื่อให้คนในพื้นที่มีความห่วงแหนสิ่งแวดล้อม และเห็นว่าการอนุรักษ์ควบคู่ไปกับการท่องเที่ยวเป็นสิ่งจำเป็น...”
“...ทางหน่วยงานได้มีการกำหนดเขตพื้นที่อนุรักษ์สัตว์น้ำในพื้นที่บางส่วนของแก่งละว้า...”

สรุปได้ว่า การสนับสนุนการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมในพื้นที่ชุ่มน้ำแก่งละว้าได้รับความสำคัญจากหน่วยงานภาครัฐ ทั้งในด้านการดำเนินกิจกรรมฟื้นฟูและการกำหนดมาตรการจำกัดการใช้ทรัพยากร สะท้อนถึงพัฒนาการในเชิงบวกของการส่งเสริมการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมในพื้นที่ นอกจากนี้ยังก่อให้เกิดการปลูกฝังจิตสำนึกด้านสิ่งแวดล้อมแก่เยาวชนและชุมชนท้องถิ่น ส่งผลให้เกิดความตระหนักและความห่วงแหนต่อทรัพยากรธรรมชาติ อันจะช่วยคงไว้ซึ่งทุนสิ่งแวดล้อมที่เป็นรากฐานสำคัญต่อการจัดการการท่องเที่ยว

ประเด็นที่ 2 การส่งเสริมด้านการอนุรักษ์วัฒนธรรม พบว่า เป็นอีกหนึ่งประเด็นสำคัญที่หน่วยงานภาครัฐและเอกชนให้การสนับสนุนควบคู่ไปกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม เนื่องจากวัฒนธรรมท้องถิ่นถือเป็นทุนทางวัฒนธรรมที่มีคุณค่าสำหรับการสร้างความแตกต่างและเสริมสร้างความยั่งยืนให้กับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชน ทั้งการส่งเสริมประเพณีและพิธีกรรมท้องถิ่น เช่น การจัดกิจกรรมทางวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อและพิธีกรรมท้องถิ่น เช่น การไหว้ศาลปู่ตาโนนตาไ้ ซึ่งเป็นพิธีกรรมที่สะท้อนการเคารพธรรมชาติและความศักดิ์สิทธิ์ของพื้นที่แก่งละว้า นอกจากนี้ยังมีการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นและวิถีชีวิต เช่น การทำเครื่องจักสาน การทำอาหารพื้นถิ่นที่เป็นวัตถุดิบจากปลาในพื้นที่แก่งละว้า ซึ่งการดำเนินการเหล่านี้ช่วยรักษาวิถีชีวิตดั้งเดิมของชุมชน และช่วยเสริมสร้างความภาคภูมิใจในรากเหง้าทางวัฒนธรรมของตนเอง เห็นได้จากบทสัมภาษณ์ที่กล่าวว่า

“...เราให้การสนับสนุนกิจกรรมไหว้ศาลปู่ตา เพื่อเป็นการสืบสานประเพณี
และทำให้การท่องเที่ยวมีเรื่องเล่าที่ยึดโยงกับความเชื่อท้องถิ่น...”

“...เราสนับสนุนชุมชนให้จัดการแสดงวัฒนธรรมพื้นบ้าน เช่น การเล่าเรื่องตำนานแก่งละว้า
และสาธิตการทำอาหารพื้นบ้านที่มีวัตถุดิบภายในชุมชนและปลาจากแก่งละว้า...”

สรุปได้ว่า การสนับสนุนการอนุรักษ์วัฒนธรรมในพื้นที่ชุ่มน้ำแก่งละว้ามุ่งเน้นการฟื้นฟูประเพณีดั้งเดิมและการส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่นให้กลับมามีชีวิตชีวาอีกครั้ง โดยใช้วัฒนธรรมเป็นฐานสำคัญในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่มีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น กิจกรรมที่เกี่ยวข้อง เช่น พิธีไหว้ศาลปู่ตา งานหัตถกรรม อาหารพื้นบ้าน และการแสดงทางวัฒนธรรม ล้วนมีส่วนช่วยรักษาอัตลักษณ์และรากเหง้าของชุมชน อีกทั้งยังเพิ่มมูลค่าทางวัฒนธรรมที่สามารถถ่ายทอดเป็นเรื่องเล่าและประสบการณ์ให้นักท่องเที่ยว ตลอดจนสร้างความแตกต่างและเสริมเอกลักษณ์เฉพาะตัวของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในพื้นที่ชุ่มน้ำแก่งละว้า

ประเด็นที่ 3 การส่งเสริมด้านการสนับสนุนทางเศรษฐกิจและกิจกรรม พบว่า ในด้านการสนับสนุนการสร้างโอกาสทางเศรษฐกิจ หน่วยงานในพื้นที่ได้สนับสนุนสินค้าหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ มีการจัดตลาดนัดในงานเทศกาลต่าง ๆ อยู่เสมอ อีกทั้งยังมีการส่งเสริมกิจกรรมท่องเที่ยวและนันทนาการในพื้นที่ เช่น การจัด

กิจกรรม “Kaeng Lawa Fishing Game” การแข่งขันตกปลาในพื้นที่แก่งละว้า ซึ่งเป็นการกระตุ้นการรับรู้พื้นที่ให้แก่ผู้มาเยือน และเป็นช่องทางสร้างรายได้ให้กับผู้ขายสินค้าและผู้ให้บริการในพื้นที่ เห็นได้จากบทสัมภาษณ์ที่กล่าวว่า

“...เราสนับสนุนการเปิดตลาดสินค้า OTOP และสินค้าชุมชนควบคู่กับกิจกรรมการท่องเที่ยว เพื่อให้คนในพื้นที่มีรายได้เสริมและสร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจในระยะยาว...”

“...การจัดกิจกรรมตกปลา Kaeng Lawa Fishing Game ไม่ใช่แค่การแข่งขัน แต่ยังสร้างโอกาสให้ร้านค้าในชุมชนได้ขายอาหาร เครื่องดื่ม และของที่ระลึก เราพยายามให้เศรษฐกิจหมุนเวียนในท้องถิ่นมากที่สุด...”

สรุปได้ว่า การสนับสนุนด้านเศรษฐกิจและกิจกรรมโดยหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ชุ่มน้ำแก่งละว้า มีแนวโน้มเชิงบวกต่อการสร้างฐานรายได้ใหม่ให้กับชุมชน โดยเฉพาะการเชื่อมโยงกิจกรรมท่องเที่ยวเข้ากับการจำหน่ายสินค้าและบริการท้องถิ่น กิจกรรมเด่น เช่น การแข่งขันตกปลา Kaeng Lawa Fishing Game ได้กลายเป็นกลไกสำคัญที่ไม่เพียงดึงดูดนักท่องเที่ยว แต่ยังช่วยหมุนเวียนรายได้และประชาสัมพันธ์พื้นที่ให้เป็นที่รู้จักในวงกว้างมากขึ้น

ประเด็นที่ 4 การส่งเสริมด้านการตระหนักรู้ พบว่า การสร้างการตระหนักรู้ในพื้นที่นี้ดำเนินการในหลายรูปแบบ ทั้งผ่านโครงการอบรม กิจกรรมรณรงค์ และการใช้กลยุทธ์สื่อสารเพื่อเปลี่ยนแปลงทัศนคติของชุมชนต่อการอนุรักษ์ ทั้งด้านการเสริมสร้างความรู้ความเข้าใจด้านสิ่งแวดล้อม เช่น การปลูกฝังความรู้เรื่องการลดการใช้สารเคมีทางการเกษตร การรณรงค์การคัดแยกขยะอย่างถูกวิธี และการส่งเสริมการใช้วัสดุธรรมชาติทดแทนพลาสติกในชุมชน เพื่อปลูกฝังจิตสำนึกเรื่องการอนุรักษ์ทรัพยากรให้กับคนในชุมชน อีกทั้งมีการรณรงค์และกิจกรรมสร้างการตระหนักรู้ในวงกว้าง เช่น กิจกรรมวันสิ่งแวดล้อมโลก กิจกรรมเก็บขยะในพื้นที่สาธารณะ เพื่อเผยแพร่ข้อมูลให้คนในชุมชนตระหนักถึงคุณค่าของทรัพยากรที่ตนมีอยู่ อย่างไรก็ตาม ยังขาดการส่งเสริมการตระหนักรู้ด้านการท่องเที่ยว จึงถือเป็นช่องว่างที่สำคัญในการพัฒนาการตระหนักรู้ของชุมชนเพื่อรองรับการท่องเที่ยวอย่างมีคุณภาพ เห็นได้จากบทสัมภาษณ์ที่กล่าวว่า

“...เรามีกิจกรรมปลูกป่า เก็บขยะ และอบรมการดูแลสิ่งแวดล้อม แต่เรื่องเกี่ยวกับท่องเที่ยว ยังไม่มีการพูดถึงหรืออบรมกันจริงจังในพื้นที่...”

“...ชุมชนรู้จักการรักษาธรรมชาติ แต่ยังไม่เข้าใจว่าการต้อนรับนักท่องเที่ยวอย่างมืออาชีพสำคัญต่อความยั่งยืนของการท่องเที่ยวอย่างไร...”

สรุปได้ว่า การส่งเสริมด้านการตระหนักรู้ในพื้นที่ชุ่มน้ำแก่งละว้ามุ่งเน้นไปที่การสร้างความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมเป็นหลัก โดยมีรูปแบบการดำเนินงานที่หลากหลาย เช่น การอบรม รณรงค์ และเผยแพร่ข้อมูล แต่ในขณะเดียวกัน ยังขาดการส่งเสริมการตระหนักรู้ด้านการท่องเที่ยว และขาดการพัฒนาองค์ความรู้เกี่ยวกับบทบาทของชุมชนในฐานะเจ้าบ้านเพื่อรองรับนักท่องเที่ยว ซึ่งเป็นสิ่งสำคัญที่จะยกระดับคุณภาพการต้อนรับและการบริการนักท่องเที่ยวในอนาคต

ประเด็นที่ 5 การส่งเสริมด้านศักยภาพให้กับชุมชน พบว่า การเสริมศักยภาพของชุมชนในการจัดการการท่องเที่ยวยังอยู่ในระดับเริ่มต้นและดำเนินการรูปแบบแยกส่วน โดยแต่ละหน่วยงานยังคงทำหน้าที่ตามภารกิจของตนเอง และยังไม่มีโครงสร้างกลางที่ทำหน้าที่ประสานงานหรือรวมกลุ่มแกนนำในระดับพื้นที่ทั้ง 4 ตำบลอย่างเป็นระบบ ทำให้การพัฒนาองค์ความรู้และทักษะของชุมชนยังไม่มีทิศทางร่วมและขาดการวางแผนเชิงยุทธศาสตร์ ในขณะที่หน่วยงานภาคเอกชนพร้อมให้การสนับสนุน หากชุมชนมีความมุ่งมั่นและพร้อมพัฒนานอกจากนี้ หน่วยงานท้องถิ่นยังไม่มีแผนพัฒนาศักยภาพชุมชนด้านการจัดการการท่องเที่ยวที่เป็นรูปธรรมเห็นได้จากบทสัมภาษณ์ที่กล่าวว่า

“...ที่ผ่านมาเราจัดอบรมอยู่บ้าง แต่ก็ยังไม่มีแผนพัฒนาศักยภาพชุมชนที่เป็นระบบระยะยาว

เกี่ยวกับการบริหารจัดการการท่องเที่ยว...”

“...ตอนนี้ยังไม่มีการรวมกลุ่มแกนนำทั้ง 4 ตำบลอย่างเป็นระบบนะครับ พอหน่วยงานใครมีโครงการก็ทำของใครของมัน ซึ่งมันก็ช่วยได้บางจุด แต่ไม่ต่อเนื่อง ถ้าชุมชนมีความตั้งใจ เราพร้อมช่วยสนับสนุน...”

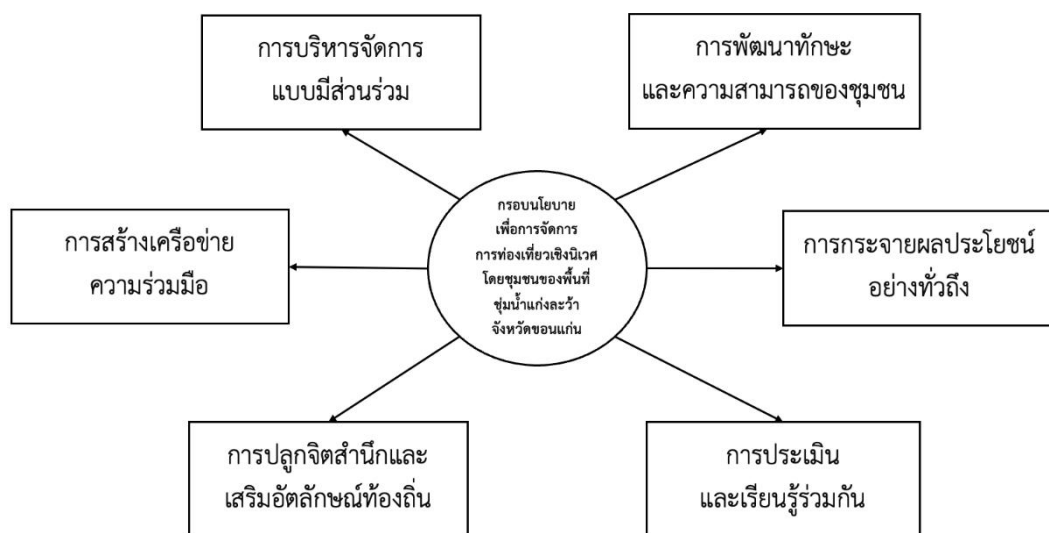
สรุปได้ว่า การพัฒนาศักยภาพของชุมชนในปัจจุบันยังอยู่ในระดับเริ่มต้นและมีลักษณะกระจัดกระจาย แม้ว่าหน่วยงานที่เกี่ยวข้องจะมีความพยายามในการส่งเสริมในหลายด้าน แต่การดำเนินงานยังขาดกลไกความร่วมมือระหว่างตำบล โดยแต่ละหน่วยงานต่างปฏิบัติตามภารกิจของตนเองโดยไม่มีโครงสร้างกลางในการประสานงาน ส่งผลให้การอบรมและการเสริมทักษะของชุมชนขาดความต่อเนื่องและขาดทิศทางร่วมกัน โดยเฉพาะในด้านการบริหารจัดการและการพัฒนาทักษะที่จำเป็นต่อการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ นอกจากนี้ชุมชนยังไม่สามารถรวมตัวกันเป็นกลุ่มแกนนำที่เข้มแข็ง แม้จะได้รับการสนับสนุนจากทั้งภาครัฐและเอกชนก็ตาม

3. ผลการศึกษากรอบแนวทางเชิงนโยบายเพื่อการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชนในพื้นที่ชุ่มน้ำแก่งละว้า จังหวัดขอนแก่น

จากการสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทั้งในระดับชุมชนท้องถิ่น หน่วยงานภาครัฐ และภาคเอกชน ข้อมูลเชิงคุณภาพได้ถูกนำมาวิเคราะห์เชิงเนื้อหา (content analysis) โดยผ่านกระบวนการเข้ารหัส (coding) เพื่อสังเคราะห์เป็นธีมหลัก (themes) แสดงในตารางที่ 1 ก่อนสรุปเป็นกรอบเชิงนโยบาย 6 กรอบ ได้แก่ (1) การบริหารจัดการแบบมีส่วนร่วม (2) การพัฒนาทักษะและความสามารถของชุมชน (3) การกระจายผลประโยชน์อย่างทั่วถึง (4) การประเมินและเรียนรู้ร่วมกัน (5) การปลูกจิตสำนึกและเสริมอัตลักษณ์ท้องถิ่น และ (6) การสร้างเครือข่ายความร่วมมือ ดังภาพที่ 3

ตารางที่ 1 การสังเคราะห์ประเด็นจากข้อมูลเชิงคุณภาพ

ตัวอย่างคำพูดจากผู้ให้ข้อมูลหลัก	รหัส	ธีม
“...การตัดสินใจอยู่ที่แกนนำชุมชน...” “...บางตำบลไม่เคยมีเวทีประชุม...”	การมีส่วนร่วมจำกัด	ความต้องการมีส่วนร่วม ของชุมชน
“...อยากได้การอบรมด้านการบริการ และการจัดการท่องเที่ยว...” “...ขาดความรู้ด้านการพัฒนากิจกรรม การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ...”	องค์ความรู้ของชุมชน	การพัฒนา ขีดความสามารถ ของชุมชน
“...ผลประโยชน์ตกอยู่กับกลุ่มชุมชน เพียงไม่กี่ราย...”	ผลประโยชน์กระจุกตัว	ความเหลื่อมล้ำ ด้านผลประโยชน์
“...ไม่เคยมีการประเมินผลหลัง การจัดกิจกรรม...”	การเรียนรู้ร่วมกันและการ ประเมินผล	การสร้างระบบเรียนรู้ และติดตามผล
“...ควรอนุรักษ์วิถีประเพณีและความเชื่อ...” “...อยากให้จัดกิจกรรมวัฒนธรรมประจำปี...”	การสืบทอดภูมิปัญญา	การปลูกจิตสำนึกและ การสืบทอดวัฒนธรรม
“...ยังไม่มีกรรวมกลุ่มแกนนำทั้ง 4 ตำบล อย่างเป็นระบบ...” “...ตำบลใกล้เคียงควรทำงานร่วมกัน...”	ความร่วมมือระหว่างหน่วยงาน	การสร้างเครือข่าย

ภาพที่ 3 กรอบแนวทางเชิงนโยบายเพื่อจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชนของพื้นที่ชุ่มน้ำแก่งละว้า จังหวัดขอนแก่น

กรอบแนวทางเชิงนโยบายที่ 1 การบริหารจัดการแบบมีส่วนร่วม เช่น การจัดตั้งคณะกรรมการบริหารจัดการท่องเที่ยวชุมชนแก่งละว้า โดยตั้งคณะกรรมการที่ประกอบด้วยตัวแทนจาก 4 ตำบล เพื่อร่วมกันวางแผน กำหนดนโยบาย และบริหารจัดการกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศอย่างมีส่วนร่วม

กรอบแนวทางเชิงนโยบายที่ 2 การพัฒนาทักษะและความสามารถของชุมชน เช่น จัดอบรมมัคคุเทศก์ท้องถิ่นประจำปี โดยพัฒนาศักยภาพคนในพื้นที่ทั้ง 4 ตำบลให้มีทักษะด้านการนำชมธรรมชาติ วัฒนธรรม และการถ่ายทอดเรื่องราวชุมชนอย่างมีประสิทธิภาพ อีกทั้งมีการฝึกอบรมการจัดการกิจกรรมท่องเที่ยวเชิงนิเวศ จัดอบรมการวางแผนเส้นทาง การดูแลฐานกิจกรรม และการควบคุมผลกระทบสิ่งแวดล้อม เพื่อรองรับกิจกรรมเดินป่า ล่องเรือ และกิจกรรมชุมชน

กรอบแนวทางเชิงนโยบายที่ 3 การกระจายผลประโยชน์อย่างทั่วถึง เช่น จัดตั้งกองทุนการท่องเที่ยวชุมชนแก่งละว้า โดยนำรายได้ส่วนหนึ่งจากกิจกรรมท่องเที่ยวสะสมเข้ากองทุน เพื่อใช้ในการพัฒนาชุมชน เช่น การปรับปรุงเส้นทางท่องเที่ยว และการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม

กรอบแนวทางเชิงนโยบายที่ 4 การประเมินและเรียนรู้ร่วมกัน เช่น จัดเวทีสรุปบทเรียนประจำปีของเครือข่ายแก่งละว้า เป็นการรวบรวมข้อมูลและประสบการณ์จากทุกตำบล เพื่อวิเคราะห์ข้อดีและข้อจำกัด เพื่อนำไปพัฒนางานท่องเที่ยวในปีถัดไป

กรอบแนวทางเชิงนโยบายที่ 5 การปลูกจิตสำนึกและเสริมอัตลักษณ์ท้องถิ่น เช่น จัดโครงการเยาวชนเล่าเรื่องชุมชนแก่งละว้า โดยส่งเสริมเยาวชนใน 4 ตำบลสร้างสื่อบอกเล่าเรื่องราวเกี่ยวกับธรรมชาติ ประเพณี และวัฒนธรรม

กรอบแนวทางเชิงนโยบายที่ 6 การสร้างเครือข่ายความร่วมมือ เช่น กำหนดแนวทางการทำงานร่วมกันระหว่างตำบลโคกสำราญ ตำบลเมืองเพีย ตำบลบ้านไผ่ และตำบลหัวหนอง เพื่อการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ โดยชุมชนอย่างเป็นรูปธรรม จัดเทศกาลท่องเที่ยวแก่งละว้า โดยจัดงานประจำปีที่เปิดโอกาสให้ทั้ง 4 ตำบลนำเสนอศักยภาพแหล่งท่องเที่ยว กิจกรรม และผลิตภัณฑ์ของชุมชนท้องถิ่น

สรุปและอภิปรายผลการศึกษา

จากผลการศึกษาวิจัยเรื่อง กรอบแนวทางเชิงนโยบายเพื่อจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชนในพื้นที่ชุ่มน้ำแก่งละว้า จังหวัดขอนแก่น สามารถสรุปและอภิปรายผลการศึกษาได้ตามวัตถุประสงค์ ดังนี้

สรุปผลการศึกษาการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชนของพื้นที่ชุ่มน้ำแก่งละว้า จังหวัดขอนแก่น พบว่า ยังอยู่ในระดับจำกัดและไม่ครอบคลุมทุกตำบล โดยเฉพาะในระดับการตัดสินใจและการปฏิบัติที่ยังคงเป็นบทบาทของกลุ่มแกนนำบางพื้นที่ ในขณะที่ตำบลอื่นยังขาดกลไกสนับสนุน และเวทีกลางที่เปิดโอกาสให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมอย่างแท้จริง การเข้าถึงผลประโยชน์จากกิจกรรมการท่องเที่ยวมักกระจุกอยู่เฉพาะกลุ่มผู้ดำเนินกิจกรรมโดยตรง ขณะที่การประเมินผลหลังการจัดกิจกรรมยังไม่มีระบบที่ชัดเจนและไม่เปิดโอกาสให้ชุมชนร่วมสะท้อนข้อเสนอแนะ ข้อค้นพบนี้สอดคล้องกับงานวิจัยของวิภาดา รักษาศิลป์ และคณะ (2568) ที่ชี้ว่าการท่องเที่ยวโดยชุมชนแม้จะช่วยสร้างรายได้ แต่ยังมีข้อจำกัดด้านการกระจายผลประโยชน์และการเข้าถึงการตัดสินใจอย่างแท้จริง และสอดคล้องกับ กิตติศักดิ์ กลิ่นหมื่นไวย (2564, น. 33) ที่พบว่าชุมชนมักมีส่วนร่วมมากในด้านการวางแผนและการดำเนินงาน แต่กลับมีข้อจำกัดด้านการเข้าถึงผลประโยชน์อย่างทั่วถึง นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับ Yiamjanya et al. (2024) ที่เน้น

ว่าการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในพื้นที่ชุ่มน้ำจำเป็นต้องมีการมีส่วนร่วมที่เป็นระบบในทุกขั้นตอน ตั้งแต่การวางแผน การตัดสินใจ ไปจนถึงการจัดการทรัพยากรเพื่อสร้างความยั่งยืนทางสังคมและสิ่งแวดล้อม อย่างไรก็ตาม เมื่อเปรียบเทียบในเชิงโครงสร้าง พื้นที่แก่งละว้าแตกต่างจากการวิจัยที่เน้นชุมชนเดี่ยว เนื่องจากครอบคลุม 4 ตำบล 2 อำเภอ ทำให้การจัดการมีความซับซ้อนยิ่งขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ Bhatta (2023) ที่ศึกษาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในเขตอนุรักษ์อันนาปุระของเนปาล ซึ่งเป็นพื้นที่ขนาดใหญ่ ครอบคลุมหลายชุมชน ก็สะท้อนปัญหาลักษณะเดียวกัน กล่าวคือผลประโยชน์กระจุกตัวในชุมชนที่ใกล้เส้นทางหลัก ขณะที่ชุมชนชายขอบได้รับประโยชน์น้อยกว่า และยังเผชิญปัญหาการรั่วไหลทางเศรษฐกิจ เช่นเดียวกับงานวิจัยของ Ratanachai (2009) ที่ศึกษาการมีส่วนร่วมของเครือข่ายรอบทะเลสาบสงขลา ครอบคลุม 3 จังหวัด ก็สะท้อนปัญหาเช่นเดียวกันว่า ยังขาดนโยบายและมาตรการสื่อสารสาธารณะเพื่อสร้างความตระหนักรู้ เครือข่ายความร่วมมือด้านวัฒนธรรมและองค์ความรู้ท้องถิ่นยังมีความเปราะบาง ขาดการสนับสนุนเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน และไม่มีการวิเคราะห์หรือประเมินศักยภาพรองรับอย่างเพียงพอ ส่งผลให้เกิดการกระจุกตัวของรายได้และผลประโยชน์ รวมถึงปัญหาการประสานงานระหว่างหน่วยงานรัฐกับชุมชนท้องถิ่น ทั้งสองกรณีที่เปรียบเทียบทั้งในระดับชุมชนเล็กและพื้นที่กว้างล้วนตอกย้ำว่า การจัดการการท่องเที่ยวในพื้นที่ที่มีผู้มีส่วนได้ส่วนเสียหลายระดับ จำเป็นต้องมีกลไกการบริหารจัดการร่วมที่เข้มแข็ง เพื่อสร้างความเป็นธรรมในการเข้าถึงผลประโยชน์ และรักษาสมดุลระหว่างเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน

สรุปผลการศึกษาการส่งเสริมจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชนของพื้นที่ชุ่มน้ำแก่งละว้า จังหวัดขอนแก่น พบว่า หน่วยงานที่เกี่ยวข้องแม้ว่าจะมีความพยายามสนับสนุนในหลายด้าน ทั้งด้านการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม วัฒนธรรม ทูนาทางเศรษฐกิจ การสร้างการตระหนักรู้ และการเสริมศักยภาพชุมชน แต่การดำเนินงานส่วนใหญ่ยังเป็นลักษณะแยกส่วนตามภารกิจของแต่ละหน่วยงาน และยังขาดกรอบนโยบายในระดับพื้นที่ที่ชัดเจนโดยเฉพาะในด้านการพัฒนาบุคลากรและการประสานความร่วมมือระหว่างตำบล ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยของ สุรพงษ์ ปราบปราม และโชติ บดีรัฐ (2566) พบว่า หากความร่วมมือระหว่างหน่วยงานภาครัฐและชุมชนยังไม่เข้มแข็งเท่าที่ควร การประสานแผนงานระหว่างหน่วยงานและชุมชนยังจำเป็นต้องได้รับการพัฒนาเพิ่มเติม สอดคล้องกับข้อค้นพบของ Liu and Chamaratana (2024) พบว่า ความท้าทายสำคัญคือ การขาดการเชื่อมโยงระหว่างนโยบายกับการปฏิบัติจริงในระดับท้องถิ่น ผลการศึกษานี้ยังสอดคล้องกับแนวคิดของ Yiamjanya et al. (2024) ที่เสนอว่าการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในพื้นที่ชุ่มน้ำควรบูรณาการหน่วยงานภาครัฐ เอกชน และชุมชนเข้าด้วยกันผ่านแนวคิด Public-Private-People Partnership (PPP) เพื่อสร้างการบริหารจัดการร่วมที่มีประสิทธิภาพ

สรุปการผลศึกษากรอบแนวทางเชิงนโยบายเพื่อการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชนของพื้นที่ชุ่มน้ำแก่งละว้า จังหวัดขอนแก่น พบว่า จากการสังเคราะห์ข้อมูลเชิงลึกกับผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง ได้มีการจัดทำกรอบแนวทางเชิงนโยบายเพื่อรองรับการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชนในพื้นที่ชุ่มน้ำแก่งละว้า โดยแบ่งออกเป็น 6 กรอบหลัก ได้แก่ (1) การบริหารจัดการแบบมีส่วนร่วม (2) การพัฒนาทักษะและความสามารถของชุมชน (3) การกระจายผลประโยชน์อย่างทั่วถึง (4) การประเมินและเรียนรู้ร่วมกัน

(5) การปลูกจิตสำนึกและเสริมอัตลักษณ์ท้องถิ่น และ (6) การสร้างเครือข่ายความร่วมมือในพื้นที่ สอดคล้องกับงานวิจัยของ Fang (2025) ที่เน้นว่าการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่ยั่งยืนต้องเชื่อมโยงมิติของสิ่งแวดล้อม เศรษฐกิจ และสังคมควบคู่กัน และต้องเน้นการให้ความรู้ สร้างการตระหนักรู้ และเสริมสร้างบทบาทชุมชนอย่างแท้จริง และสอดคล้องกับ Kunjuran (2024) ซึ่งเสนอว่านโยบายทั้งระดับชาติและระดับท้องถิ่นต้องให้ความสำคัญกับบทบาทของชุมชนในฐานะเจ้าของพื้นที่และผู้จัดการทรัพยากร โดยเฉพาะผ่านการกำหนดกลไกสนับสนุนที่ต่อเนื่อง เช่น โครงการอบรมด้านการบริการและเทคโนโลยีสารสนเทศ เพื่อยกระดับมาตรฐานการจัดการและกิจกรรมท่องเที่ยวของชุมชน นอกจากนี้ การบูรณาการทุนหลากหลายมิติ ได้แก่ ทุนธรรมชาติ (natural capital) ทุนมนุษย์ (human capital) ทุนการเงิน (financial capital) ทุนกายภาพ (physical capital) และทุนสังคม วัฒนธรรม (socio-cultural capital) เมื่อสามารถบูรณาการทุนทรัพยากรเหล่านี้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ ผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นจะสะท้อนอย่างชัดเจน เช่น การเพิ่มรายได้ให้แก่ครัวเรือนในพื้นที่ การเสริมสร้างบทบาทการมีส่วนร่วม การรักษามรดกทางวัฒนธรรมท้องถิ่น และการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมควบคู่ไปกับการท่องเที่ยว ซึ่งสอดคล้องกับ Hidayat et al. (2024) ผลการวิจัยพบว่า ความสำเร็จของการพัฒนา การท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชนเกิดขึ้นจากการที่ชุมชนมีบทบาทนำในการจัดการ การฟื้นฟู และการสร้างกลไกการมีส่วนร่วมอย่างกว้างขวาง ผ่านกลุ่มแกนนำชุมชนในพื้นที่ซึ่งทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางในการกำกับดูแลกิจกรรมท่องเที่ยวและสอดคล้องกับแนวทางที่เสนอในงานวิจัยของ วิภาดา รักษาศิลป์ และคณะ (2568) ที่เน้นความสำคัญของการมีส่วนร่วมของชุมชน การเสริมศักยภาพบุคลากร และการบูรณาการทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรมเพื่อสร้างการท่องเที่ยวชุมชนอย่างยั่งยืน

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะการนำไปใช้

การศึกษานี้ได้แสดงให้เห็นถึงศักยภาพเชิงพื้นที่และชุมชนในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่มีความยั่งยืน ตลอดจนข้อจำกัดเชิงโครงสร้างและการมีส่วนร่วมที่ยังต้องการการเสริมสร้างและพัฒนา การศึกษานี้มีคุณค่าต่อการกำหนดนโยบายระดับท้องถิ่นและระดับจังหวัด เพื่อส่งเสริมการจัดการทรัพยากรอย่างมีส่วนร่วม อีกทั้งเสริมสร้างการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างสมดุลระหว่างมิติทางเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม จึงสามารถให้ข้อเสนอแนะการนำไปใช้ที่สำคัญ 5 ประการ ดังนี้

ประการแรก การเสริมสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนในทุกระดับเสนอให้ สำนักงานจังหวัดขอนแก่น และองค์การบริหารส่วนจังหวัดขอนแก่น ร่วมกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในพื้นที่ ดำเนินการจัดตั้ง คณะกรรมการบริหารจัดการการท่องเที่ยวชุมชนแก่ลวะ โดยมีตัวแทนจากทั้ง 4 ตำบล เพื่อกำหนดนโยบาย วางแผน และติดตามการดำเนินงานด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศอย่างมีส่วนร่วม รวมถึงการสร้างเวทีกลางที่เปิดโอกาสให้ประชาชนมีบทบาทอย่างแท้จริงในกระบวนการตัดสินใจและการประเมินผลอย่างต่อเนื่อง

ประการที่สอง การส่งเสริมการพัฒนาทักษะและขีดความสามารถของชุมชนเสนอให้สำนักงานการท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัดขอนแก่น และการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท.) สำนักงานขอนแก่น ร่วมกันออกแบบและดำเนินโครงการพัฒนาทักษะชุมชนในด้านการบริการนำเที่ยว การจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ การสื่อสารตลาดดิจิทัล และการบริหารจัดการทรัพยากร เพื่อยกระดับขีดความสามารถของชุมชนในการรองรับนักท่องเที่ยวอย่างมืออาชีพ และเสริมสร้างความเข้มแข็งในการบริหารจัดการการท่องเที่ยว

ประการที่สาม การวางระบบการกระจายผลประโยชน์อย่างเป็นธรรมและทั่วถึง เสนอให้เทศบาลตำบลโคกสำราญ องค์การบริหารส่วนตำบลเมืองเพีย ตำบลบ้านไผ่ และตำบลหัวหนอง ร่วมกับหอการค้าจังหวัดขอนแก่น และสมาคมท่องเที่ยวและไมซ์จังหวัดขอนแก่น พัฒนาระบบกองทุนการท่องเที่ยวชุมชนที่มีการบริหารแบบมีส่วนร่วม เพื่อกระจายรายได้จากกิจกรรมการท่องเที่ยวไปสู่ชุมชนในทุกตำบลอย่างเป็นธรรม

ประการที่สี่ การบูรณาการความร่วมมือและการพัฒนากลไกเครือข่ายระดับพื้นที่ เสนอให้สำนักงานจังหวัดขอนแก่น ทำหน้าที่เป็นหน่วยงานประสานกลางในการผลักดันให้เกิดการลงนามบันทึกข้อตกลงความร่วมมือระหว่าง 4 ตำบล พร้อมจัดตั้ง ศูนย์กลางข้อมูลการท่องเที่ยวแ่งละว้า เพื่อรวบรวมข้อมูลเส้นทางผลิตภัณฑ์ และกิจกรรมการท่องเที่ยวจากทุกตำบล รวมทั้งพัฒนากลไกเครือข่ายการท่องเที่ยวระดับพื้นที่ เพื่อสร้างความต่อเนื่องในการจัดการและเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันของพื้นที่

ประการสุดท้าย การพัฒนากลไกการประเมินผลโดยชุมชนมีส่วนร่วมเสนอให้ หน่วยงานภาครัฐระดับท้องถิ่นทั้ง 4 ตำบล ร่วมกับสำนักงานการท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัดขอนแก่น พัฒนาเครื่องมือและกระบวนการประเมินผลการจัดการการท่องเที่ยวโดยเปิดโอกาสให้ชุมชนมีส่วนร่วมอย่างเป็นระบบ เช่น การจัดทำแบบสอบถามความคิดเห็น การประชุมสรุปบทเรียนหลังงานเทศกาล และการวิเคราะห์ผลกระทบทางสังคมและสิ่งแวดล้อม เพื่อใช้เป็นข้อมูลประกอบการวางแผนและพัฒนากิจกรรมการท่องเที่ยว

ข้อจำกัดงานวิจัย

1. การศึกษานี้มุ่งเน้นเฉพาะพื้นที่ชุ่มน้ำแ่งละว้า จังหวัดขอนแก่น จึงไม่สามารถสะท้อนสภาพหรือปัญหาของพื้นที่ชุ่มน้ำอื่น ๆ ได้โดยตรง เนื่องจากแต่ละพื้นที่มีลักษณะเชิงนิเวศและโครงสร้างการจัดการที่แตกต่างกัน
2. การวิจัยครั้งนี้มุ่งเน้นการสังเคราะห์แนวทางเชิงนโยบายโดยไม่ได้ระบุถึงรายละเอียดปฏิบัติการทำแผน หรือขั้นตอนเชิงปฏิบัติของหน่วยงานในระดับท้องถิ่น ซึ่งเป็นข้อจำกัดเชิงข้อมูลที่สะท้อนถึงความจำเป็นของการศึกษาต่อในอนาคตที่จะเจาะลึกด้านการพัฒนาในเชิงปฏิบัติ

ข้อเสนอแนะการวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรดำเนินการวิจัยเชิงคุณภาพโดยใช้การสนทนากลุ่ม (Focus Group) ระหว่างตัวแทนจากชุมชน หน่วยงานภาครัฐ และภาคเอกชน เพิ่มเติม เพื่อเปิดพื้นที่แลกเปลี่ยนมุมมอง และตรวจสอบความเป็นไปได้ของกรอบแนวทางเชิงนโยบายที่นำเสนอ

2. ควรศึกษาแนวทางการพัฒนาในเชิงปฏิบัติเพิ่มเติม โดยเฉพาะการออกแบบ กระบวนการบูรณาการ แผนในระดับพื้นที่ ที่เชื่อมโยงหน่วยงานท้องถิ่น หน่วยงานภาครัฐ และภาคเอกชนให้ทำงานร่วมกันอย่างเป็นระบบ พร้อมทั้งพัฒนาเครื่องมือกำกับติดตาม เช่น ปฏิทินการทำงานและกลไกการประเมินผลที่มีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน ทั้งนี้เพื่อให้กรอบแนวทางเชิงนโยบายที่นำเสนอในงานวิจัยนี้ สามารถถูกต่อยอดสู่การกำหนดมาตรการเชิงปฏิบัติที่เป็นรูปธรรมและสร้างผลลัพธ์ในพื้นที่ได้จริง

กิตติกรรมประกาศ

โครงการวิจัยนี้ได้รับการสนับสนุนจากสำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม (สกสว.) สัญญาเลขที่ FF68/KKC/020

เอกสารอ้างอิง

- กรมการท่องเที่ยว. (2567). การสื่อความหมายในแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ทางประวัติศาสตร์ ทางวัฒนธรรม แนวทางการจัดทำแผนการบริหารจัดการด้านสื่อความหมายในแหล่งท่องเที่ยว.
<https://www.dot.go.th/news/inform-downloadFileDetail/8242/file1>
- กฤษฎี บุญสาร. (2567). Young สืบสาน Young รักษา รุทธิปไตยแห่งละว้า บ้านไผ่.
<https://louderisan.com/archives/70>
- กิตติศักดิ์ กลิ่นหมื่นไวย. (2564). การจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชนมีส่วนร่วม: กรณีศึกษาหมู่บ้านสามขา ตำบลหัวเสือ อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง. วารสารวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี, 3(2), 33–43.
- ชุมชนต้องเที่ยว. (2568). ชุมชนต้องเที่ยว ชุมชนบ้านเกาะยาวน้อย จังหวัดพังงา.
<https://www.chumchontongtiew.com/chumchontongtiew-preview-452791791792>
- ธนกฤต แดงทองดี. (2565). การท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์ (Ecotourism) : การท่องเที่ยววิถีอนุรักษ์ผืนดินกับธรรมชาติเป็นหนึ่งเดียวกัน. <https://www.seub.or.th/blogging/knowledge/ecotourism/>
- นิตยา สิมภา. (2565). ฟังเสียงประเทศไทย : เบิ่งแงง อนาคตแห่งละว้า.
<https://www.thaipbs.or.th/thecitizen/node/57770.html>
- นิภาพรรณ เจนสันติกุล. (2565). การประยุกต์ใช้ทฤษฎีกลุ่มและทฤษฎีการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการน้ำในพื้นที่ชุมชนป่าภูถ้ำและแก่งละว้า จังหวัดขอนแก่น. วารสารสังคมศาสตร์บูรณาการ มหาวิทยาลัยมหิดล, 9(2), 215–239.
- เบญจา ยอดดำเนิน-แอ็ดติกิจ และกาญจนา ตั้งชลทิพย์. (2552). การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ: การจัดการข้อมูล การตีความ และการให้ความหมาย. บริษัท ซีโน พับลิชชิ่ง (ประเทศไทย) จำกัด.

- พิชญาพร โพธิ์สง่า. (2566). 2 นโยบาย จัดการทรัพยากรสิ่งแวดล้อมที่คนขอนแก่นอยากเห็นสู่การเป็นเมืองหลวงภาคอีสานที่เจริญทั้งเศรษฐกิจและคุณภาพชีวิตของคนในท้องถิ่น. <https://theactive.thaibps.or.th/read/khonkaen-policy-dream>
- วรดาภา พันธุ์เพ็ง. (2568). นวัตกรรมเพื่อการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์: การผสมผสานแนวคิดชุมชนสู่การพัฒนาอย่างยั่งยืน. *วารสารเศรษฐศาสตร์ปัญญา*, 4(4), 202–213
- วิภาดา รักษาศิลป์, กุณฑลทิพย์ พานิชภักดิ์ และกรรณิกา สงวนสินธุกุล. (2568). การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวโฮมสเตย์เพื่อส่งเสริมชุมชนท่องเที่ยวเชิงนิเวศวัฒนธรรมที่ยั่งยืน: กรณีศึกษาชุมชนบางสะแก จังหวัดสมุทรสงคราม. *วารสารสาระศาสตร์*, 1, 30–41.
- สฤณี ดิยะวงศ์สุวรรณ, รวี หาญเผธิญ และสุณีย์ กวีศราศัย. (2557). ศักยภาพเชิงพื้นที่เพื่อการพัฒนาจังหวัดอย่างบูรณาการ กรณีศึกษา จังหวัดบึงกาฬ. *วารสารหน้าจั่ว: ว่าด้วยสถาปัตยกรรม การออกแบบ และสภาพแวดล้อม*, 28, 299–320.
- สัญญา เคนาภูมิ. (2559). การกำหนดนโยบายสาธารณะ : ทฤษฎี และกระบวนการ. *วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี*, 7(2), 101–126.
- สิทธิโชค ศรีโซ. (2567). คนแกร่งแห่งแก่งละว้า. <https://readthecloud.co/pechladda-butmaha/>
- สุภางค์ จันทวานิช. (2553). วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ (พิมพ์ครั้งที่ 18). สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์ มหาวิทยาลัย.
- สุรพงษ์ ปราบปาราม และโชติ บดีรัฐ. (2566). การพัฒนาศักยภาพการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน: กรณีศึกษาดำบบ้านแยง อำเภอนครไทย จังหวัดพิษณุโลก. *วารสารการเรียนรู้สมัยใหม่*, 8(11), 208–217.
- Aazami, M., & Shanazi, K. (2020). Tourism wetlands and rural sustainable livelihood: The case from Iran. *Journal of Outdoor Recreation and Tourism*, 30, 1–13. <https://doi.org/10.1016/j.jort.2020.100284>
- Aghazamani, Y., Kerstetter, D., & Allison, P. (2020). Women's perceptions of empowerment in Ramsar, a tourism destination in northern Iran. *Women's Studies International Forum*, 79, 1–10. <https://doi.org/10.1016/j.wsif.2020.102340>
- Akbarian Ronizi, S. R., Mokarram, M., & Negahban, S. (2023). Investigation of Sustainable Rural Tourism Activities With Different Risk: A GIS-MCDM Case in Isfahan, Iran. *Earth and Space Science*, 10(4), 1–13. <https://doi.org/10.1029/2021EA002153>
- Álvarez-García, J., Durán-Sánchez, A., & Del Río-Rama, M. (2018). Scientific Coverage in Community-Based Tourism: Sustainable Tourism and Strategy for Social Development. *Sustainability*, 10(4), 1–18. <https://doi.org/10.3390/su10041158>

- Bhatta, K. D. (2023). Community-Based Ecotourism and Perceived Economic Impacts: A Study of Rural Settlements around Annapurna Conservation Area, Nepal. *Journal of Engineering Technology and Planning*, 4(1), 82-95. <https://doi.org/10.3126/joetp.v4i1.58444>
- Boruah, I., Hasin, S., Popradit, A., Sawasdee, V., & Cheentam, S. (2021). Biodiversity of Birds in Urban Green Space for Support Ecotourism activities in Valaya Alongkorn Rajabhat University Thailand. *Journal of Environmental Management and Tourism*, 12(4), 1131-1138. [https://doi.org/10.14505/jemt.v12.4\(52\).25](https://doi.org/10.14505/jemt.v12.4(52).25)
- Charmaz, K. (2008). Constructionism and the grounded theory method. *Handbook of constructionist research*, 1(1), 397-412.
- Cobbinah, P. B. (2015). Contextualising the meaning of ecotourism. *Tourism Management Perspectives*, 16, 179-189. <https://doi.org/10.1016/j.tmp.2015.07.015>
- Cohen J. M., & Uphoff N. T. (1980). Participations place in rural development: Seeking clarity though specificity. *World Development*, 8(3), 213-235. [https://doi.org/10.1016/0305-750X\(80\)90011-X](https://doi.org/10.1016/0305-750X(80)90011-X)
- Creswell, J. W., & Creswell, J. D. (2017). *Research design: Qualitative, quantitative, and mixed methods approaches*. Sage publications.
- Erwin, W. (1976). *Participation Management: Concept Theory and Implementation*. Georgia State University.
- Fang, S. C. (2025). Explore the combination of education for sustainable development and ecotourism in the Penghu Islands, Taiwan. *GeoJournal*, 90(1), 1-17. <https://doi.org/10.1007/s10708-024-11257-6>
- Gibbs, G. R. (2014). Using software in qualitative analysis. In U. Flick (Ed.), *The SAGE handbook of qualitative data analysis* (pp. 277–295). Sage.
- Guerrero-Moreno, M. A., & Oliveira-Junior, J. M. B. (2024). Approaches, trends, and gaps in community-based ecotourism research: a bibliometric analysis of publications between 2002 and 2022. *Sustainability*, 16(7), 3929–3959. <https://doi.org/10.1007/s10531-024-02948-0>
- Hidayat, A., Budiastuti, M. T. S., Trihatmoko, E., Danardono, D., & Ainurrohmah, D. (2024). The potential of community-based ecotourism development with an ecosystem service approach: a case study of Kaliwlingi Village, Brebes, Indonesia. *Environment, Development and Sustainability*, 26(12), 31099-31119. <https://doi.org/10.1007/s10668-023-04380-w>

- Khoshkam, M., Marzuki, A., & Al-mulali, U. (2016). Socio-demographic effects on Anzali wetland tourism development. *Tourism Management*, 54, 96–106.
<https://doi.org/10.1016/j.tourman.2015.10.012>
- Kiss, A. (2004). Is community-based ecotourism a good use of biodiversity conservation funds?. *Trends in Ecology & Evolution*, 19(5), 232–237. <https://doi.org/10.1016/j.tree.2004.03.010>
- Kontogeorgopoulos, N. (2005). Community-based ecotourism in Phuket and Ao Phangnga, Thailand: Partial victories and bittersweet remedies. *Journal of sustainable tourism*, 13(1), 4-23. <https://doi.org/10.1080/17501220508668470>
- Kontogeorgopoulos, N., Churyen, A., & Duangsaeng, V. (2015). Homestay tourism and the commercialization of the rural home in Thailand. *Asia Pacific Journal of Tourism Research*, 20(1), 29-50. <https://doi.org/10.1080/10941665.2013.852119>
- Kunjuraman, V. (2024). The development of sustainable livelihood framework for community-based ecotourism in developing countries. *Tourism and Hospitality Research*, 24(1), 48-65. <https://doi.org/10.1177/14673584221135540>
- Kunjuraman, V., Hussin, R., & Aziz, R. C. (2022). Community-based ecotourism as a social transformation tool for rural community: A victory or a quagmire?. *Journal of Outdoor Recreation and Tourism*, 39, 1-14. <https://doi.org/10.1016/j.jort.2022.100524>
- Liu, M., & Chamaratana, T. (2024). A sustainable framework for urban ecotourism development: A comparative literature review of policy and practices in Thailand and China. *Journal of Infrastructure, Policy and Development*, 8(8). 1-23. <https://doi.org/10.24294/jipd.v8i8.7961>
- Mahar, N., Dobriyal, P., Badola, R., & Hussain, S. A. (2024). Tourism on the roof of the world: Socio-ecological impacts of tourism on the Indian Trans-Himalaya. *Land Use Policy*, 138, 1-14. <https://doi.org/10.1016/j.landusepol.2023.107031>
- Manyara, G., & Jones, E. (2007). Community-based tourism enterprises development in Kenya: An exploration of their potential as avenues of poverty reduction. *Journal of sustainable tourism*, 15(6), 628-644. <https://doi.org/10.2167/jost723.0>
- Mbaiwa, J. (2011). The effects of tourism development on the sustainable utilisation of natural resources in the Okavango delta, Botswana. *Current Issues in Tourism*, 14(3), 251–273.
<https://doi.org/10.1080/13683500.2011.555525>
- Mekonnen, H., & Mekonen, S. (2024). Potentials, opportunities and challenges of ecotourism development in selected historical and sacred sites of North Shewa Zone, Amhara

- region, Ethiopia. *International Journal of Tourism Cities*, 10(3), 737-756.
<https://doi.org/10.1108/IJTC-12-2021-0242>
- Miles, M., & Huberman, A. (1994). *Qualitative Data Analysis*. Sage.
- Moustakas, C. (1994). *Phenomenological research methods*. Sage.
- Nguyen, T. D., Hoang, H. D., Nguyen, T. Q., Fumikazu, U., Vo, T. P. T., & Nguyen, C. V. (2022). A multicriteria approach to assessing the sustainability of community-based ecotourism in Central Vietnam. *APN Science Bulletin*, 12(1), 123-140. doi:10.30852/sb.2022.1938
- Oltean, F. D., Curta, P. A., Nagy, B., Huseyn, A., & Gabor, M. R. (2025). Changes in Tourists' Perceptions of Community-Based Ecotourism (CBET) After COVID-19 Pandemic: A Study on the Country of Origin and Economic Development Level. *ISPRS International Journal of Geo-Information*, 14(4), 1-40. <https://doi.org/10.3390/ijgi14040146>
- Patton, M. Q. (2014). *Qualitative research & evaluation methods: Integrating theory and practice*. Sage publications.
- Ratanachai, C. (2009). *Lessons on Project Design and Stakeholder Engagement from the Songkhla Lake Case*. Training Materials, Integrated Lake Basin Management, JICA
<https://ilec.or.jp/ILBMTrainingMaterials/wp-content/uploads/Songkhla.pdf>
- Saldaña, J., & Omasta, M. (2016). *Qualitative research: Analyzing life*. Sage Publications.
- Salman, A., Jaafar, M., Mohamad, D., & Malik, S. (2021). Ecotourism development in Penang Hill: a multi-stakeholder perspective towards achieving environmental sustainability. *Environmental Science and Pollution Research*, 28, 42945–42958.
<https://doi.org/10.1007/s11356-021-13609-y>
- Scheyvens, R. (1999). Ecotourism and the empowerment of local communities. *Tourism management*, 20(2), 245-249. [https://doi.org/10.1016/S0261-5177\(98\)00069-7](https://doi.org/10.1016/S0261-5177(98)00069-7)
- Sudhipongpracha, T., & Dahiya, B. (2019). City Profile: Khon Kaen, Thailand. *Environment and Urbanization ASIA*, 10(2), 271-289. <https://doi.org/10.1177/0975425319863931>
- Suryawan, I. W. K., Gunawan, V. D., & Lee, C. H. (2025). The role of local adaptive capacity in marine ecotourism scenarios. *Tourism Management*, 107, 1-16.
<https://doi.org/10.1016/j.tourman.2024.105039>
- Syed Yaziz, S. H., Abdul Gani, A., Mahdzar, M., & Rusli, S. A. (2025). Post-pandemic ecotourism in Langkawi: motivational factors and revisit intentions. *Worldwide Hospitality and Tourism Themes*, 17(3), 314–321. <https://doi.org/10.1108/WHATT-02-2025-0050>

TCEB. (2025). *Khon Kaen, Thailand's 5th Official MICE City*.

<https://www.businesseventsthailand.com/en/support-solution/success-story/detail/30-khon-kaen-thailands-5th-official-mice-city#>

The International Ecotourism Society. (2015). *What is ecotourism?*. <https://ecotourism.org/what-is-ecotourism/>

Tien, N. D., Duyen, T. N. L., Huyen, N. T. T., Anh, P. Q., Oanh, N. T., Tich, V. V., Dat, D. T., Hong Hanh, N. T., & Trang, V. H. (2024). Community-based ecotourism for sustainability: An evaluative analysis of Binh Son district, Quang Ngai province in Vietnam. *Social Sciences & Humanities Open*, 9, <https://doi.org/10.1016/j.ssaho.2024.100807>

Trišić, I., Brđanin, E., Majstorović, N., Candrea, A. N., Štetić, S., Nechita, F., & Premović, J. (2024). Importance of the Ramsar Site Labudovo Okno for Sustainable Tourism—Evidence from Vojvodina Province. *Sustainability*, 16(4), 1-19. <https://doi.org/10.3390/su16041470>

Waikavee, T. (2024). Governing sustainable ecotourism in Thailand: success or failure in legal perspective?. *International Journal of Public Law and Policy*, 10(1), 62-75. <https://doi.org/10.1504/IJPLAP.2024.135203>

WWF. (2013). *World Wetlands Day event recognizes importance of Thailand's Kaeng Lawa wetland*. https://wwf.panda.org/wwf_news/?207477/World-Wetlands-Day-event-recognizes-importance-of-Thailands-Kaeng-Lawa-wetland#

Xu, L., Ao, C., Liu, B., & Cai, Z. (2023). Ecotourism and sustainable development: a scientometric review of global research trends. *Environment, Development and Sustainability*, 25(4), 2977–3003. <https://doi.org/10.1007/s10668-022-02190-0>

Yiamjanya, S., Kankaew, K., Sitikarn, B., Nakpathom, P., Awain, A. M. S. B., & Jabjainai, T. (2024). Wetland and biocultural heritage regeneration through thematic ecological tourism practice: The case of patan sub-district, Khun Tan District, Chiang Rai, Thailand. *GeoJournal of Tourism and Geosites*, 56(4), 1474-1483. <https://doi.org/10.30892/gtg.56404-1318>

Zainal, S., Nirzalin, Fakhurrazi, Yunanda, R., Ilham, I., & Badaruddin. (2024). Actualizing local knowledge for sustainable ecotourism development in a protected forest area: insights from the Gayonese in Aceh Tengah, Indonesia. *Cogent Social Sciences*, 10(1), 1-16. <https://doi.org/10.1080/23311886.2024.2302212>